

Nr 209.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400); given Stockholms slott den 31 mars 1950.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400).

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

N. Quensel.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I enlighet med vad statsmakterna förutsatte vid antagandet av 1943 års sociala arrendelagstiftning föreslås i propositionen sådana ändringar i *ecklesiastik boställsordning* att denna författnings arrendebestämmelser komma att i huvudsak ansluta sig till nämnda lagstiftning. Arrendatorns underhållsskyldighet skall dock enligt förslaget icke — såsom i den sociala arrendelagstiftningen — avse endast mindre reparationer å byggnaderna utan det normala underhållet av det ecklesiastika *löneboställets* laga hus.

I propositionen föreslås vidare den ändringen av ecklesiastik *boställsnämnds* sammansättning, att den ledamot, som för närvarande förordnas av stiftsnämnden, i stället skall utses av länsstyrelsen och vara arrendator av jordbruksfastighet. Särskilt arvode förordas skola utgå även till annan ledamot än ordförande i boställsnämnd vid deltagande i ekonomisk besiktning och annan på boställsnämnd ankommande förrättning.

Enligt förslaget skall boställsnämnden bestämma arrendeavgiften och övriga arrendevillkor vid upplåtelse av löneboställe.

Boställsnämnd och stiftsnämnd skola tilläggas befogenhet att — jämte pastoratet enligt gällande bestämmelser — taga initiativ till ändrad disposition av löneboställe. Dispositionsändring, som innebär att självständigt jordbruk ej längre kan bedrivas å löneboställe, skall av stiftsnämnden underställas Kungl. Maj:ts prövning. Övriga dispositionsändringar skola avgöras av stiftsnämnden.

Förslag
till
L a g
om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti
1932 (nr 400).

Härigenom förordnas, dels att 5, 19, 21, 23, 25, 26 och 28 §§, 30 § 1—3 mom., 31, 35, 36 och 38 §§, 39 § 1 och 3 mom. samt 57 och 58 §§ ecklesiastik boställsordning¹ den 30 augusti 1932 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock att 67 § andra stycket 7) boställsordningen skall upphöra att gälla.

Nuvarande lydelse:

5 §.

Boställsnämnd skall bestå av tre i orten boende, i lantbruks- och därmed sammanhängande affärsförhållanden kunniga män. Två ledamöter jämte lika antal ersättare utses för tre år åt gången, den ene, tillika ordförande, av länsstyrelsen samt den andre av stiftsnämnden. Såsom tredje ledamot i boställsnämnden inträder en av dem, vilka till ett antal av en för varje till tjänstgöringsområdet hörande pastorat jämte ersättare skola pastoratsvis, likaledes för tre år, utses för tjänstgöring i boställsnämnden, därvid vad om valbarhet till nämndeman finnes stadgat skall äga motsvarande tillämpning; skolande i varje särskilt fall bland de sålunda valda inkallas den, som med hänsyn till boställets belägenhet eller eljest finnes lämpligen höra tjänstgöra,

Föreslagen lydelse:

5 §.

Boställsnämnd skall bestå av tre ledamöter, av vilka en skall vara nämndens ordförande. Ledamöterna skola vara med ortsförhållandena förtrogna samt äga erforderlig insikt i lantbruks- och därmed sammanhängande affärsförhållanden. Ledamot må ej den vara, som icke är svensk medborgare, ej heller den som icke uppnått tjugufem års ålder eller icke råder över sig och sitt gods.

Ordföranden och en av de andra ledamöterna, vilken skall vara arrendator av jordbruksfastighet, jämte ersättare för vardera av dem förordnas av länsstyrelsen för en tid av tre år åt gången. För tjänstgöring såsom tredje ledamot utser varje pastorat inom nämndens tjänstgöringsområde, likaledes för tre år åt gången, en person jämte ersättare; av de sålunda valda skall i varje

¹ Senaste lydelse av 58 § se 1942:233

dock ej den, som *tillhör* det av ärendet berörda pastoratet.

Boställnämnds tjänstgöringsområde bestämmes av Konungen. Där sådant område omfattar delar av skilda län, bestämmer Konungen, vilken länsstyrelse *skall utse ordförande i nämnden*.

Ordföranden åtnjuter årligt arvode av kyrkofonden med belopp, som Konungen bestämmer. Därjämte äga *ordföranden och annan ledamot för resa*, som påkallas av uppdraget, av pastoratet åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet.

19 §.

Har tjänstinnehavare — — — nye tjänstinnehavaren.

Vill ej — — — utan lösen.

Kan överenskommelse ej träffas om vad pastoratet eller ny tjänstinnehavare enligt denna paragraf bör utgiva i lösen, skall frågan avgöras i den ordning, som stadgas i 2 kap. 8 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

21 §.

Laga hus — — — av förvaltningen.

Då omständigheterna därtill giva

särskilt fall inkallas den, som med hänsyn till boställets belägenhet eller eljest finnes lämpligen höra tjänstgöra, dock ej den, som *utsetts av det av ärendet berörda pastoratet*.

Avgår ledamot eller ersättare före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall ny ledamot eller ersättare utses allenast för den återstående tiden.

Boställnämnds tjänstgöringsområde bestämmes av Konungen. Där sådant område omfattar delar av skilda län, bestämmer Konungen, vilken länsstyrelse *som skall meddela ovan omförmälda förordnanden*.

Ordföranden åtnjuter årligt arvode och de två andra ledamöterna *dagarvode ur kyrkofonden* med belopp, som Konungen bestämmer. Därjämte äga *ledamöterna vid resa*, som påkallas av uppdraget, av pastoratet åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt allmänna resereglementet.

19 §.

Har tjänstinnehavare — — — nye tjänstinnehavaren.

Vill ej — — — utan lösen.

Kan överenskommelse ej träffas om vad pastoratet eller ny tjänstinnehavare enligt denna paragraf bör utgiva i lösen, skall frågan avgöras i den ordning, som stadgas i 2 kap. 18 § *fjärde stycket* lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

21 §.

Laga hus — — — av förvaltningen.

Då omständigheterna därtill giva

anledning, må ändring meddelas i föreskrift rörande vilka laga hus, som skola finnas, deras storlek, inredning och beskaffenhet i övrigt; dock skall bebyggelsen städse anpassas efter löneboställets storlek och avkastningsförmåga. *För självständigt jordbruk avsedd bebyggelse må ej utan tillstånd av stiftsnämnden inskränkas så, att sådant jordbruk icke längre kan bedrivas å lönebostället.*

23 §.

Pastoratet skall underhålla och vid behov ombygga eller nybygga löneboställets laga hus, så ock städse hålla boställes åker och äng samt därtill hörande anstalter i fullgott stånd.

De laga — — — fulla värdet.

25 §.

Vid upplåtelse av löneboställe på arrende skall pastoratet upprätta och underställa boställsnämndens prövning och godkännande förslag till arrendekontrakt. I förslaget skall upptagas den arrendeavgift, som optionsberättigad arrendator skall ha att erlägga, eller, då sådan arrendator icke finnes, den avgift, vartill bostället lägst må utarrenderas.

Nämnden äger föreskriva jämkning i förslaget, därest detsamma finnes vara ofullständigt eller prövas lända till skada för bostället eller eljest för det allmänna eller, såvitt angår optionsberättigad arrendator, befinnes icke tillgodose deras berättigade intresse.

anledning, må ändring meddelas i föreskrift rörande vilka laga hus, som skola finnas, deras storlek, inredning och beskaffenhet i övrigt; dock skall bebyggelsen städse anpassas efter löneboställets storlek och avkastningsförmåga.

23 §.

Det åligger pastoratet att vid behov ombygga eller nybygga löneboställes laga hus, så ock att ansvara för deras underhåll ävensom för att boställes åker och äng jämte därtill hörande anstalter städse hållas i fullgott stånd.

De laga — — — fulla värdet.

25 §.

1. När löneboställe skall upplåtas på arrende till brukande, skall boställsnämnden hålla ekonomisk besiktning och därvid bestämma arrendevillkoren.

Arrendevillkoren, vilka icke må lända till skada för bostället eller eljest för det allmänna, skola bestämmas med utgångspunkt från att under arrendetiden icke erfordras större byggnads- eller annat grundförbättringsarbete, utöver vad vid besiktningen i samband med utarrenderingen föreskrivits, och så att pastoratets och enligt 30 § optionsberättigad arrendators intressen skäligen tillgodoses.

Boställsnämnden skall pröva, hurvida vid den nya utarrenderingen optionsrätt tillkommer arrendatorn.

2. Pastoratet äger vid utarrenderingen ej frångå av boställsnämnden fastställda arrendevillkor i annan mån än att, då optionsberättigad arrendator ej finnes, högre arrendeavgift må betingas.

3. Kan boställe ej utarrenderas enligt de av boställsnämnden fastställda arrendevillkoren, skall anmälan därom av pastoratet göras hos stiftsnämnden, som har att meddela föreskrifter för utarrenderingen eller ock att vidtaga annan av förhållandena påkallad åtgärd.

26 §.

I fråga om upplåtelse av löneboställe på arrende skall, i den mån ej annat följer av bestämmelserna i denna boställsordning, gälla allmän lag.

26 §.

1. I fråga om upplåtelse av löneboställe på arrende till brukande skola, i den mån ej annat i boställsordningen föreskrives, gälla stadgandena i 2 kap. 58—60 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom och i övrigt vad i allmän lag stadgas till reglerande av jordägares och nyttjanderättshavares rättigheter och skyldigheter, även om sådant stadgande eljest skulle kunnat genom avtal sättas ur tillämpning.

2. Med avseende å upplåtelse av löneboställe på arrende för annat ändamål än jordbruk gälle allmän lag, i den mån i boställsordningen ej annat särskilt stadgas.

28 §.

Arrendator vare skyldig att avhjälpa sådana brister å löneboställets laga hus, som föranleda blott mindre reparation, så ock att hålla boställets åker och äng med därtill hörande anstalter i fullgott stånd. Arrendatorn må jämväl tillförbindas att svara för annan än mindre repa-

28 §.

Arrendator skall i arrendekontraktet tillförbindas att å löneboställets laga hus verkställa sådant underhållsarbete, som avser reparation i egentlig mening (normalt underhåll) och ej är att hänföra till ändrings- och förbättringsarbete, som är med om- eller nybyggnad

ration samt för ombyggnad eller nybyggnad av laga hus ävensom att fullgöra pastoratet enligt 23 § åliggande brandförsäkringsplikt. Pastoratet svare dock för att de arrendatorn sålunda åvilande skyldigheter ej eftersättas.

Med mindre reparation förstås avhjälpande av smärre brister å golv, vägg- och takbeklädnad, fönster, dörrar, trappor, eldstäder, murar och fast inredning ävensom andra åtgärder, vilka äro att anse såsom tillfällig lagning.

Arrendatorns skyldigheter i de i denna paragraf omförmälda hänseenden skola angivas i arrendekontraktet.

30 §.

1. Därest arrendator innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen av arrendetiden uppgår till *sju* år, samt *väl brukat lönebostället*, skall arrendatorn eller, om han avlidit, hans *änka* och barn äga förträdesrätt att ånyo arrendera *detsamma* på de villkor, som i vederbörlig ordning fastställas (optionsrätt).

Har arrendatorn — — — arrendetidens utgång.

2. Har under de sista *sju* arrendeåren arrendators dödsbodelägare övertagit arrendet eller arrendator å barn eller barns make överlåtit arrenderätten, äger vid ny utarrendering den, som på sådant sätt blivit innehavare av arrenderätten, för åtnjutande av optionsrätt räkna sig

jämställt. Arrendatorn skall ock i kontraktet åläggas att i fullgott stånd underhålla löneboställets övriga anläggningar och tillhörigheter, så att icke något därav under arrendetiden försämras, ävensom att väl hävda och i god värtkraft hålla boställets åker och äng jämte därtill hörande anstalter.

30 §.

1. Därest arrendator innehaft arrendet så lång tid, att denna tillsammans med återstående delen av arrendetiden uppgår till *fem* år, samt *icke påtagligen eftersatt sina förpliktelser såsom arrendator*, skall arrendatorn eller, om han avlidit, hans *make* och barn äga företrädesrätt att ånyo arrendera *lönebostället* på de villkor, som i vederbörlig ordning fastställas (optionsrätt).

Har arrendatorn — — — arrendetidens utgång.

2. Har under de sista *fem* arrendeåren arrendators dödsbodelägare övertagit arrendet eller arrendator å *make eller* barn eller barns make överlåtit arrenderätten, äger vid ny utarrendering den, som på sådant sätt blivit innehavare av arrenderätten, för åtnjutande av options-

till godo den tid, varunder företrädaren varit i besittning av arrendet.

3. Vill pastoratet efter arrendetidens utgång icke ånyo utarrendera lönebstället i dess helhet eller till någon del, eller vill pastoratet upplåta bostället under ett arrende med annan egendom eller ock särskilt upplåta viss lott, skall frågan om lönebställets utarrendering underställas stiftsnämndens prövning och avgörande. Går i fall, som nu sagts, arrendator förlustig honom eljest tillkommande optionsrätt, äger han icke därför erhålla någon ersättning.

Om bostället — — — vill bruka.

31 §.

Innan pastoratet utarrenderar lönebställe, som ligger i nära grannskap av prästgård, eller godkänner överlåtelse av arrende av sådant boställe, skall tjänst innehavaren beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

rätt räkna sig tillgodo den tid, varunder företrädaren varit i besittning av arrendet.

3. Går i följd av ändrad disposition av lönebställe arrendator förlustig honom eljest tillkommande optionsrätt, äger han icke därför erhålla någon ersättning.

Om bostället — — — vill bruka.

31 §.

1. Väckes i samband med lönebställes utarrendering eller eljest förslag om ändring i lönebställes disposition, skall förslaget av boställsnämnden underställas stiftsnämnden, som — såvitt frågans avgörande icke jämligt 2 mom. skall ankomma på Konungen — äger i ärendet besluta. Fråga, som här avses, må ock av stiftsnämnden omedelbart upptagas.

2. Pröva stiftsnämnden föreslagna ändring av lönebställes disposition kunna medföra, att självständigt och bärkraftigt jordbruk ej längre kan å brukningsdel uppehållas

i följd av brukningsdelens undantagande från utarrendering,
nedläggande av nödig bebyggelse å brukningsdelen,
avskiljande av område från brukningsdelen

brukningsdelens sammanslagning med annan fastighet, varå självständigt jordbruk bedrives

eller i följd av annan därmed jämförlig åtgärd

skall frågan av stiftsnämnden underställas Konungens avgörande.

3. Bestämmelserna i 1 och 2 mom. skola icke äga tillämpning, då ändringen avser sådan upplåtelse, som i 24 § sägs.

35 §

35 §

1. Vid ekonomisk — — — iakttaga följande:

a) — — —

c) Finnas å laga hus bristfälligheter, skall nämnden pröva, huruvida *bristfälligheterna* kunna avhjälpas *allenast* genom *mindre* reparation. Där så är fallet, skall sådan *mindre* reparation föreskrivas.

d) Anser nämnden bristfälligheter å laga hus föranleda *annan än mindre reparation*, skall nämnden *meddela föreskrift därom*.

e) — — —

2. Är löneboställe utarrenderat, skola de föreskrifter, som meddelas enligt 1 mom. c) och g), avse arrendatorn. *Vad nu är sagt gälla, i den mån arrendatorn tillförbundits att fullgöra pastoratet åvilande skyldigheter i avseende å annan än mindre reparation, ombyggnad eller nybyggnad av boställets laga hus eller brandförsäkring av husen,*

1. Vid ekonomisk — — — iakttaga följande:

a) — — —

c) Finnas å laga hus bristfälligheter, skall nämnden pröva, huruvida *dessa* kunna avhjälpas genom *sådant underhållsarbete, som är att hänföra till reparation i egentlig mening (normalt underhåll)* . Där så är fallet, skall sådan reparation föreskrivas.

d) Anser nämnden bristfälligheter å laga hus föranleda *ändrings- eller förbättringsarbete, som är med om- eller nybyggnad jämställt*, skall nämnden *ålägga pastoratet verkställa arbetet*.

e) — — —

2. Är löneboställe utarrenderat, skola de föreskrifter, som meddelas enligt 1 mom. c) och g), avse arrendatorn. Pastoratet äge dock i fall, som avses i detta moment, rätt till talan jämte arrendatorn.

jämväl beträffande de föreskrifter, som därutinnan meddelas. Pastoratet äge dock i fall, som avses i detta moment, rätt till talan jämte arrendatorn.

36 §.

Har boställsnämnd — — — underrätta stiftsnämnden.

Hava föreskrivna — — — hos pastoratet.

Har föreskrivet arbete, vars utförande ankommit på arrendator av löneboställe, verkställt på pastoratets bekostnad, äge pastoratet söka sin kostnad åter av arrendatorn. Förmenar pastoratet eller arrendatorn, att föreskriven nybyggnad, ombyggnad eller större reparation eller brandförsäkring, som utförts eller bekostats av den ene, enligt arrendekontraktet rätteligen bort utföras eller bekostas av den andre, äge ock sådan talan.

38 §.

Innan boställsnämnden — — — och arrendator.

Skall förrättning hållas å boställe, åligger det boställsnämndens ordförande att om tiden för förrättningen minst *en månad* förut underrätta ordföranden i kyrkostämman eller, i pastorat där kyrkofullmäktige finnas, ordföranden hos dem. Om mottagandet av underrättelse skall bevis genast av vederbörande tillställas boställsnämndens ordförande. Annan part skall *minst fjorton dagar före förrättningen kallas till densamma*. Har boställsnämndens ordförande *bevisligen*

36 §.

Har boställsnämnd — — — underrätta stiftsnämnden.

Hava föreskrivna — — — hos pastoratet.

I arrendekontraktet skall åt pastoratet och arrendatorn förbehållas rätt att, om föreskrivet arbete utförts eller bekostats av den ene av dem men rätteligen bort ankomma på den andre, söka sin kostnad åter av denne.

38 §.

Innan boställsnämnden — — — och arrendator.

Skall förrättning hållas å boställe, åligger det boställsnämndens ordförande att om tiden för förrättningen minst *fjorton dagar* förut underrätta ordföranden i kyrkostämman eller, i pastorat där kyrkofullmäktige finnas, ordföranden hos dem. Om mottagandet av underrättelse skall bevis genast av vederbörande tillställas boställsnämndens ordförande. Annan part skall *kallas till förrättningen inom samma tid*. Har boställsnämndens ordförande iakttagit vad sålunda åligger honom,

iakttagit vad sålunda åligger honom, må parts eller ombuds utblivande ej utgöra hinder för förrättningens företagande.

Innan beslut — — — och arbetsbeskrivning.

39 §.

1. Såsom jäv mot ledamot av boställsnämnd gälle: *om han är med part i skyldskap eller svågerlag, som i 13 kap. 1 § rättegångsbalken om jäv mot domare sägs, eller om han är parts vederdeloman eller uppenbare ovän, eller om ledamot eller den, som står till honom i skyldskap eller svågerlag, som nämnt är, äger del i målet eller eljest kan av förrättningen vänta synnerlig nytta eller skada eller är medlem av pastoratets kyrkoråd eller boställsstyrelse. Har ledamot, som innehar allmän tjänst, å tjänstens vägnar rättegång med part, eller söker någon sak med ledamot eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, det må ej räknas för jäv.*

3. Därest i det fall, att ordföranden eller av stiftsnämnden utsedd ledamot på grund av laga förfall eller jäv är hindrad att deltaga i boställsnämnden, sådant hinder möter jämväl för ersättaren, åligger det ordföranden att om förhållandet göra anmälan hos länsstyrelsen, som har att för ifrågavarande tillfälle förordna ordförande eller ledamot av nämnden.

må parts eller ombuds utblivande ej utgöra hinder för förrättningens företagande.

Om förrättning, som i 25 § avses, skall stiftsjägmästaren, där skog finnes å lönebostället, under rättas.

Innan beslut — — — och arbetsbeskrivning.

39 §.

1. Mot ledamot av boställsnämnd gälle *de jäv, som enligt rättegångsbalken gälla mot domare.*

3. Därest i det fall, att ordföranden eller *den andre av länsstyrelsen utsedde ledamoten* på grund av laga förfall eller jäv är hindrad att deltaga i boställsnämnden, sådant hinder möter jämväl för ersättaren, åligger det ordföranden att om förhållandet göra anmälan hos länsstyrelsen, som har att för ifrågavarande tillfälle förordna ordförande eller ledamot av nämnden.

57 §.

Över boställsnämnds beslut må pastoratet ävensom, där beslutet rör tjänstinnehavare eller arrendator, denne föra klagan genom besvär hos stiftsnämnden. Besvären skola hava inkommit till stiftsnämnden *före klockan tolv* å trettionde dagen från den dag, klaganden erhöi del av beslutet.

Beslut av — — — optionsberättigad arrendator.

58 §.

Klagan öfver stiftsnämnds beslut må föras hos Konungen genom besvär, vilka skola hava inkommit till vederbörande statsdepartement *före klockan tolv* å trettionde dagen från den dag, klaganden erhöi del av beslutet.

Då stiftsnämnd — — — beslutet beröres.

Öfver stiftsnämnds — — — ej föras.

57 §.

Öfver boställsnämnds beslut må pastoratet ävensom, där beslutet rör tjänstinnehavare eller arrendator, denne föra klagan genom besvär hos stiftsnämnden. Besvären skola hava inkommit till stiftsnämnden *senast* å trettionde dagen från den dag, klaganden erhöi del av beslutet.

Beslut av — — — optionsberättigad arrendator.

58 §.

Klagan öfver stiftsnämnds beslut må föras hos Konungen genom besvär, vilka skola hava inkommit till vederbörande statsdepartement *senast* å trettionde dagen från den dag, klaganden erhöi del av beslutet.

Då stiftsnämnd — — — beslutet beröres.

Öfver stiftsnämnds — — — ej föras.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Lagen skall dock icke — utom i fråga om 30 § 1 och 2 mom. — rubba de bestämmelser, som vid ikraftträdandet äga tillämpning beträffande dessförinnan tillkomna arrendeförhållanden.

Övriga i anledning av lagens ikraftträdande erforderliga övergångsföreskrifter meddelas av Konungen.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i
statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1950.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, ANDERSSON, LINGMAN.

Statsrådet Quensel anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och jordbruksdepartementen fråga om ändrade *arrendebestämmelser för ecklesiastika löneboställen m. m.* samt anför därvid följande.

I. Inledning.

Den 22 december 1943 utfärdades lag (nr 883) angående ändring av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom. De viktigaste bestämmelserna i den nya lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1944, avse en speciallagstiftning av social karaktär för vissa permanenta arrenden, nämligen arrende av jord, tillhörig bolag, förening, stiftelse eller vissa kategorier av enskilda personer.

Innehörden av 1943 års sociala arrendebestämmelser.

Nyttjanderättslagens andra kapitel innefattar numera dels allmänna bestämmelser, gällande alla under lagen hänförliga jordbruksarrenden, dels i 49—69 §§ de av sociala skäl införda bestämmelserna för vissa kategorier av arrendejordbruk. Redan före 1943 års ändringar funnos sociala arrendebestämmelser i lagen. Den nya lagstiftningen ersätter icke blott dessa bestämmelser utan även lagen om arrende av viss jord i Norrland och vissa delar av Svealand.

De sociala arrendebestämmelserna skola tillämpas, om den utarrenderade brukningsdelen 1) tillhör bolag, förening eller stiftelse eller 2) utgöres av gård, torp eller annan jordbrukslägenhet, som lyder under huvudgård och tillhör enskild eller fideikommiss, eller 3) utgör allmänning¹ eller 4) äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastig-

¹ Jämför lagen den 12 april 1946, nr 148.

heten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket.

Såsom villkor för de speciella bestämmelsernas tillämplighet stadgar den nya lagen (i likhet med äldre lag), att brukningsdelens storlek ej överstiger en viss maximiareal. Denna s. k. övre arealgräns är bestämd till femtio hektar odlad jord. Däremot har den nya lagstiftningen, i motsats till vad förut gällt, för specialregleringens tillämplighet icke fastställt någon så kallad nedre arealgräns, utan även de allra minsta arrenden falla numera under regleringen. Dock bör anmärkas, att enligt 2 kap. 49 § andra stycket nyttjanderättslagen de i specialregleringen inrymda stadgandena angående minimiarrendetid, optionsrätt och förköpsrätt (50—57 och 67 §§) icke skola äga tillämpning, om med arrendeupplåtelsen väsentligen åsyftas att tillförsäkra jordägaren stadigvarande arbetskraft för jordbruk, skogsbruk eller industriell rörelse samt upplåtelsen avser sådan mindre brukningsdel (huggartorp eller annat därmed jämförligt arbetarboställe), där arrendatorn icke av jordbruket kan erhålla sin huvudsakliga bärgring.

De sociala arrendebestämmelserna innehålla i korthet följande.

Arrendeupplåtelse för viss *tid* skall ske för minst fem år; om kortare arrendetid är avtalad, gäller upplåtelsen likväl för fem år (50 §).

I 51 § stadgas, att arrendatorn vid utgången av arrende, som gäller för viss tid, äger rätt till nytt arrende för en tid av fem år, och sådan rätt tillkommer honom ånyo vid utgången av vart femte år. Denna rätt, som i lagen benämnes *optionsrätt*, kan utövas hur länge som helst och kan vid arrendatorns frånfälle övergå till hans arvinge. Förbehåll enligt vilket arrendet skall upphöra med arrendatorns död gäller icke. Om arrendatorn ej själv vill tillgodonjuta nytt arrende, skall han enligt 52 § tillkännagiva detta för jordägaren senast ett år före arrendetidens utgång på sätt om uppsägning är stadgat. Eljest skall arrendatorn anses ha åtagit sig nytt arrende för en tid av fem år. Jordägaren kan enligt 53 § bryta optionsrätten, a) om arrendatorn påtagligen eftersatt sina förpliktelser enligt arrendeaftalet, b) om jordägaren avser att han själv, hans make eller avkomling eller ock hans adoptivbarn eller dess avkomling skall bruka fastigheten, samt c) om det på grund av särskilda förhållanden måste anses medföra påtagligt men för jordägaren, att arrendatorn kvarsitter å fastigheten. För att optionsrätten skall kunna brytas, har jordägaren att iakttaga vissa föreskrifter rörande meddelande m. m.

Därest vid arrendeperiodens utgång överenskommelse om *arrendevillkoren* ej kan ernås, skall enligt 54 och 55 §§ frågan därom avgöras av skiljemän. Har skiljeavtal mellan parterna ej träffats, skall i dylikt fall såsom skiljenämnd fungera den i 49 a § avsedda *arrendenämnden*¹, i vilken Kungl. Maj:t utser ordförande och länsstyrelsen de två övriga ledamöterna, varav den ene skall vara ägare av jordbruksfastighet och den andre arrendator av sådan fastighet. När tvist om rätt till nytt arrende eller om ändring av arrendevillkoren ännu icke avgjorts vid arrendetidens utgång, skola enligt 56 § interimistiskt de förut gällande arrendevillkoren tillämpas.

¹ Jämför lagen den 30 juni 1947, nr 291.

Optionsberättigad arrendator äger enligt 57 §, i händelse fastigheten eller del därav säljes, *förköpsrätt* enligt bestämmelserna i en särskild lag den 22 december 1943 om arrendators förköpsrätt. Denna rätt innebär, att arrendatorn, då försäljningen sker till någon utomstående, äger lösa till sig fastigheten till det av köparen utfästa priset. Förköpsrätten må utövas endast om försäljningen omfattar hela det arrenderade området eller om den odlade jorden, som ingår i den försålda fastigheten, till större delen omfattas av arrenderätten. Rätten får ej utövas allenast i fråga om en del av den försålda fastigheten. För att icke lagen skall kringgås, har i 67 § nyttjanderättslagen upptagits ett stadgande av innebörd, att om optionsrätten förfallit på den grund att jordägaren avsett att själv bruka fastigheten, jordägaren skall vara skyldig inhämta arrendenämndens tillstånd, om han vill sälja fastigheten, innan två år förflutit från arrendets upphörande. Brott häremot straffas med dagsböter.

Arrendeavgiften skall enligt 58 § vara till sin storlek bestämd.

Byggnadsskyldigheten regleras i 59 och 60 §§. Det åligger jordägaren att vid tillträdet avlämna ej mindre bostadshus i det skick, som motsvarar vad enligt gällande hälsovårdsstadga kräves, än även för jordbruket nödiga ekonomibyggnader så beskaffade, att ej därå oundgängligen påkallas ombyggnad eller annan än mindre reparation. Begreppet mindre reparation är i lagen närmare bestämt. Byggnadsskyldighetens omfattning bestämes vid tillträdessyn, därvid bland annat bestämmes, vilka på fastigheten befintliga byggnader, som äro nödiga för jordbruket. Verkställer ej jordägaren honom vid synen ålagt byggnadsarbete inom utsatt tid, äger arrendatorn utföra arbetet i jordägarens ställe med rätt till gottgörelse därför av jordägaren. För den tid fastigheten är i bristfälligt skick är arrendatorn berättigad ej blott till skälig nedsättning i arrendeavgiften utan även till skadestånd. Nybyggnadsskyldighet föreligger även med avseende å behov som kunna inställa sig efter tillträdet. Därest under arrendetiden erfordras, utan att vållande ligger arrendatorn till last, att ny- eller ombyggnad sker av hus, som är att hänföra till nödig byggnad, eller att å sådant hus verkställas annan än mindre reparation, är jordägaren skyldig att utan oskäligt dröjsmål därom besörja. Byggnadsföreläggande i det hänseende nu sagts kan under arrendetiden meddelas vid särskild syn.

Beträffande arrendatorns *hävde- och underhållsskyldighet* gäller samma regel som i fråga om arrenden i allmänhet (61 §), dock att i fråga om egentliga byggnader underhållsskyldigheten är inskränkt till att avse mindre reparationer.

I 62 § föreskrives dels att, om å fastigheten finnes hus, som enligt vad vid tillträdessynen bestämts *icke* är att hänföra till *nödig byggnad*, det skall anses undantaget från arrendet och dels att, om byggnaden ingår i arrendet, angående nybyggnads- och underhållsskyldighet skall gälla vad om nödig byggnad är stadgat.

I 63 § meddelas föreskrift om rätt för arrendatorn till *husbehovsfiske*, och 64 § reglerar, vad norra delen av riket angår, arrendatorns rätt till *skogsfång och bete*.

De sociala arrendebestämmelser för vilka redogörelse nu lämnats, med undantag av 62 §, äro av *tvingande* karaktär enligt vad som föreskrives i 65 § andra stycket. Vissa i samma stycke uppräknade, i den allmänna avdelningen av arrendekapitlet upptagna stadganden skola även vara tving-

ande vid de arrenden, för vilka specialregleringen är tillämplig. De avsedda stadgandena äro upptagna i: 8 § andra stycket (arrendatorns rätt att lämna från sig arrendet, då avtalet är slutet för viss tid ej understigande tio år), 9 § (vad i avseende å arrendeavtalet skall gälla i händelse av arrendatorns död), 12 § sista stycket (jordägaren och arrendatorn skola gemensamt vidkännas kostnaden för tillträdes- och avträdessyn), 17 § (arrendatorns rätt till ersättning för förbättringsarbeten), 18 § tredje och fjärde styckena utom vad angår elektrisk anläggning (vissa föreskrifter i avseende å det fall att jordägaren ej vill inlösa överloppshus m. m.) samt 20 § första stycket (arrendatorns rätt till nyodling).

I 65 § första stycket stadgas därjämte, att i 9 § första stycket avsett förbehåll om arrendeavtals upphörande vid arrendators död, saknar verkan vid arrende, som faller under de sociala arrendebestämmelserna.

Viktigast av de enligt 65 § andra stycket tvingande stadgandena äro de som reglera arrendatorns rätt till ersättning för förbättringsarbeten (17 §). I detta hänseende tillerkännes arrendatorn under vissa i lagen angivna förutsättningar rätt till ersättning för verkställd täckdikning och gödselstadsanläggning, för anläggning av markväg, inrättande av silo för konservering av foder eller utförande av annan varaktig för jordbruket nyttig anläggning, som ej är att hänföra till åbyggnad eller elektrisk anläggning, samt för nyodling, särskilda åtgärder för anordnande av betesbruk eller annan jordförbättring än sådan som avser bättrande av tillträdesbrist, för såvitt fastighetens värde därigenom blivit på ett varaktigt sätt förökad.

Enligt 68 § kan, därest särskilda omständigheter visas böra föranleda därtill, *dispens* erhållas från en eller flera av de tvingande lagbestämmelserna. Härför erfordras, att arrendeavtal upprättas och att i detta intagits förbehåll att medgivande till dispens må sökas. Dispens sökes hos arrendenämnden, över vars beslut klagan kan föras hos länsstyrelsen.

Slutligen må nämnas, att det enligt stadgande i 66 § ankommer på arrendenämnden att på begäran av jordägaren eller arrendatorn *granska arrendeavtalet*.

Tillämpning av 1943 års sociala arrendebestämmelser på arrenden av jord av publik natur.

Till grund för de år 1943 utfärdade, i nyttjanderättslagen infogade sociala arrendebestämmelserna låg ett lagförslag, framlagt för riksdagen i propositionen nr 346 samma år. I samband med remiss till lagrådet av lagförslaget uttalade föredragande departementschefen (prop. sid. 45), att en revision av arrendelagstiftningen syntes böra medföra, att de särskilda författningar, som reglerade förhållandena vid kronoarrenden och eklestastiska arrenden, underkastades en översyn i syfte att bringa dem i närmare överensstämmelse med de ändrade stadgandena i arrendelagen. Med anledning av vissa framställningar yttrade lagrådet (prop. sid. 195), att arrenden av jord, tillhörig universitet med flera, borde underkastas speciella bestämmelser. Härom borde enligt lagrådets mening särskild utredning

komma till stånd, en utredning, som borde omfatta även andra arrenden å jord i allmän ägo eller eljest av i viss mening publik natur. Departementschefen biträdde vad sålunda förordats (prop. sid. 208) och förklarade sig alltså förutsätta, att arrenden av hithörande slag skulle bli föremål för särskild reglering, vilken i huvudsak borde ansluta till de föreslagna särskilda bestämmelserna i nyttjanderättslagen.

Vid behandling av propositionen yttrade riksdagens tredje särskilda utskott (utlåtande nr 2 sid. 59), att utskottet, som ville understryka departementschefens sistnämnda uttalande, för sin del ansåge, att i utredningen även borde inbegripas vissa arrenden å kommunal jord. Riksdagen (skriv. nr 533) godkände utskottets utlåtande i denna del. Med vissa av utskottet föreslagna ändringar antog riksdagen det i propositionen framlagda lagförslaget.

Beträffande arrenden av annan publik jord än den ecklesiastika ha de här från riksdagens sida uttalade önskemålen numera i det hela tillgodosetts. Sålunda ha i anslutning till den nya sociala arrendelagstiftningen utfärdats speciella bestämmelser för utarrenderingen

av *de till domänfonden hörande jordbruksegendomarna* genom förordningen den 10 mars 1944 (nr 69) om ändring i förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom,

av *de rikets universitet tillhöriga jordbruksegendomarna* genom stadgan den 15 november 1945 (nr 751) angående utarrendering av universitetsjord samt

av *jordbruksfastighet, tillhörig landskommun, köping, stad, församling, municipalsamhälle, landsting eller annan, borgerlig eller kyrklig, kommunal förvaltningsenhet* — såframt utarrenderingen icke regleras av ecklesiastika arrendebestämmelser — genom lagen den 12 april 1946 (nr 147) med särskilda bestämmelser om arrende av viss kommunal jord.

Även beträffande utarrenderingen av *de för kyrkliga ändamål* disponerade jordegendomarna (ecklesiastika arrenden) ha vissa författningsregleringar i förevarande syfte kommit till stånd. Dessa regleringar ha emellertid av flera anledningar, till vilka jag i det följande återkommer, hittills icke kunnat göras i allo restfria. Innan jag går att redogöra för vad i detta hänseende redan åtgjorts och för vad här ännu återstår att reglera, får jag lämna några allmänt orienterande upplysningar om de särskilda grupper av jordbruksfastigheter, som vanligen hänföras under beteckningen ecklesiastisk jord. I denna min inledande redogörelse skall jag även meddela några kortfattade uppgifter om vem som beträffande utarrenderingen av fastighet, hänförlig till den ena eller andra av hithörande grupper, är den i sista hand avkomstberättigade intressenten samt om de — härav betingade — olika former, i vilka förvaltningen av de ecklesiastiska jordbruksegendomarna av skiftande slag för närvarande äger rum.

Det för utarrendering avsedda ecklesiastika fastighetsbeståndet.

Statistiska uppgifter.

Den ecklesiastika jord, som i princip är avsedd att giva ekonomisk avkastning genom upplåtelse på arrende eller eljest med nyttjanderätt, omfattar följande rättsligt särställda slag av fastigheter:

1. löneboställen,
2. allmänna kyrkohemman,
3. klockarhemman,
4. biskopshemman,
5. stifts prästlönefondshemman,
6. fastigheter anslagna domkyrkor,
7. fastigheter anslagna lokalkyrkor i landskapen Skåne, Halland och Blekinge,
8. fastigheter anslagna lokalkyrkor i övriga delar av riket, samt
9. fastigheter anslagna vissa allmänna läroverk («skolhemman»).

Löneboställena utgöra den ojämförligt största gruppen av hithörande publika jordegendomar. De härröra med få undantag från de av församlingsprästerna (kyrkoherdar och komministrar) under äldre avlöningssystem på lön innehavda jordbruksfastigheterna. I och med 1910 års prästlönereform avskildes i regel å dessa fastigheter ett särskilt område med erforderliga åbyggnader, avsett för bostad åt prästen (*prästgård*). Återstoden — jordbruksdelen jämte till fastigheten hörande skogsmark — bildade lönebostället. Denna ombildning av de gamla prästboställena var vid 1920-talets slut praktiskt taget genomförd för hela riket. Enligt en per den 31 december 1949 sammanställd statistik uppgick vid nämnda tidpunkt de ecklesiastika löneboställenas sammanlagda areal till omkring 113 000 har åker, äng och bete, 276 000 har produktiv skogsmark och 81 000 har impediment. Löneboställenas sammanlagda taxeringsvärde utgjorde 191,36 miljoner kronor, därav å »skogsdelarna» 62,93 miljoner kronor. Enligt en något äldre statistisk sammanställning var åkerjorden fördelad på 2 979 brukningsdelar i följande storleksklasser:

över 50 hektar åker	397 stycken
15—50 » »	1 509 »
5—15 » »	771 »
0— 5 » »	302 »

Till belysning av detta jordbestånds relativa betydelse må nämnas, att de till statens domäners fond hörande jordbruksfastigheterna den 31 december 1948 — efter en under de senaste årtiondena i rätt stor skala företagen försäljning av dylika egendomar — omfattade 1 299 brukningsdelar med en sammanlagd ågoareal av 59 036 hektar.

De allmänna kyrkohemmanen leda även sitt ursprung från de under ett äldre rättsskede av församlingspräster på lön innehavda jordbruksfastigheterna, men de tillhöra en grupp dylika fastigheter, vilkas avkastning indragits till central fond (tidigare *prästerskapets lönerogleringsfond*, numera — från och med år 1914 — *kyrkofonden*). Kyrkohemmanens åkerjord var den 31 december 1949 fördelad på 53 brukningsdelar.

Klockarhemman. Sedan ett tiotal år tillbaka pågår — enligt bestämmelserna i den så kallade klockarboställslagen (SFS 1938: 732) — en successiv avveckling av klockares och organists innehav på lön av boställsjord. Vid denna, i samband med ikraftträdande av ny löneroglering för hithörande befattningshavare skeende avveckling överlämnas lönefastigheten i de allra flesta fallen till vederbörande församling med lika fri dispositionsrätt, som gäller beträffande kommunal jord i allmänhet. I rätt stor utsträckning förordnas om fastighetens försäljning. Men klockarboställslagen anvisar även ett tredje alternativ för den förändrade dispositionen: fastigheten kan, om den besitter erforderlig ekonomisk bärkraft och i övrigt visar sig därtill lämplig, bibehållas såsom publik arrendegård, klockarhemman. Förordnande av denna innebörd har — intill den 1 januari 1950 — meddelats av Kungl. Maj:t beträffande 23 stycken lönefastigheter av ifrågavarande slag. Flertalet av dessa fastigheter äro belägna inom församlingar tillhörande Lunds och Göteborgs stift.

Biskopshemman. I och med den för rikets biskopar år 1936 genomförda allmänna lönerogleringen blev dessa befattningshavares tidigare innehav på lön av boställsjord definitivt avvecklad. De från löneförhållandet frigjorda fastigheterna disponeras numera såsom publika arrendegårdar under beteckningen biskopshemman. Antalet brukningsdelar med åkerjord var vid senaste årsskiftet 116.

Vid 1949 års utgång redovisades för de allmänna kyrkohemmanen, klockarhemmanen och biskopshemmanen tillhoppa en total areal inägojord av 4 031 hektar och produktiv skogsmark 8 644 hektar. Sammanlagda taxeringsvärdet för fastigheterna tillhörande dessa tre grupper uppgick till 8,1 miljoner kronor, därav för skogsdelarna 1,7 miljoner kronor.

Stifts prästlönefondshemman. Enligt lagen den 15 maj 1942, nr 232, angående användande i vissa fall av prästlönefond m. m. må fond, som utgör tillgång för avlöning av prästerskapet i visst pastorat, användas till inköp av fastighet. Inköp av fastighet må också kunna ske med (sammanskjutna) medel tillhörande prästlönefonder från två eller flera pastorat. För sistnämnda fall skola de för inköpet avsedda medlen ingå till en för stiftet upplagd fond (stifts prästlönejordsfond), och fastighetsförvärvet skall ske för denna fonds räkning. Sådan för stifts prästlönejordsfond inköpt fastighet benämnes stifts prästlönefondshemman. Till dato finnas endast två dylika fastigheter.

Fastigheter anslagna domkyrkor. Domkyrkornas fastigheter i gamla Sverige äro fåtaliga. Jordbruksfastigheter innehavas endast av Strängnäs och Västerås domkyrkor, två av vardera domkyrkan. Domkyrkosysslomansboställena finnas vid Strängnäs och Västerås domkyrkor. Sammanlagda arealen å här avsedda jordbruksfastigheter uppgick den 31 december 1949 till 194,7 hektar inägor och 405,4 hektar skogsmark.

Det ojämförligt största fastighetsbeståndet innehaves av Lunds domkyrka. Denna domkyrka besitter sålunda — å landet — 117 jordbruksfastigheter jämte en del lägenheter med en sammanlagd areal av 3 078 hektar. Sammanlagda taxeringsvärdet å dessa landsfastigheter utgjorde vid nyss angivna tidpunkt 7,9 miljoner kronor.

Fastigheter anslagna lokalkyrkor i Skåne, Halland och Blekinge. Enligt en inom ecklesiastikdepartementet år 1938 sammanställd statistik utgjorde antalet hemman och lägenheter av detta slag 941 stycken, varav huvuddelen eller 828 i Lunds stift. Icke mindre än 707 fastigheter hade en areal understigande 5 hektar och 586 hade lägre taxeringsvärde än 2 000 kronor. Antalet fastigheter med större areal inrösningsjord än 10 hektar var 94.

Fastigheter anslagna lokalkyrkor i övriga delar av riket. Enligt nyssberörda statistik utgjorde antalet till denna fastighetskategori hänförliga hemman och lägenheter 325 stycken. Talrikast funnos dylika jordar inom Skara, Linköpings och Göteborgs stift. Ungefär halva antalet fastigheter hade en areal inrösningsjord, som understeg 1 hektar. Taxeringsvärdet utgjorde för 190 fastigheter mindre än 2 000 kronor.

Fastigheter anslagna vissa allmänna läroverk (skolhemman). Denna relativt fåtaliga kategori utgör en reminiscens från ett tidigare avlöningssystem för lärare vid de första gymnasierna och vissa andra äldre stads-skolor. Förutom en del obebyggda småjordar höra för närvarande hit något över trettio egentliga arrendegårdar. De senare, som oftast äro av kyrkligt ursprung, ha anvisats för sitt nuvarande ändamål av kronan utom i ett fall, då ett dylikt skolhemman tillkommit genom en privat donation. Det största antalet arrendegårdar eller 16 faller på gossläroverket i Malmö. Gårdarna ha en åkerareal från cirka 12 upp till cirka 60 hektar; över hälften saknar skogstillgång.

Det ekonomiska intressentskapet och förvaltningen.

Löneboställena blevo genom 1910 års allmänna prästlönereform i princip anvisade att utgöra lokala tillgångar för pastoraten vid fullgörande av deras skyldighet att — i första hand — svara för viss del av avlöningen till det egna prästerskapet. Någon ensamrätt till behållningen av dessa

tillgångar tillades dock icke det enskilda pastoratet. Kyrkofonden, avsedd för bestridande av utgifter för rikskyrkliga ändamål, fick här ett starkt ekonomiskt medintresse i tillgångarna och deras avkastning. År 1932 företogs en viss omläggning av finansieringsreglerna på hithörande område i avsikt att söka stärka pastoratens intresse för en förbättring av lönefastigheternas avkastningsförmåga. I samband härmed skedde en ingripande förändring i sättet för löneboställenas förvaltning, den så kallade ekle-siastiska boställsreformen av nämnda år. Löneboställena hade dittills förvaltats, jordbruksdelarna av länsstyrelserna och skogsmarkerna av domänverket. I och med berörda reform uppdrogs inseendet och vården över löneboställena åt tolv nyinrättade statsmyndigheter, stiftsnämnderna, medan vissa förvaltningsbestyr hänslades till pastoraten och dessa menigheters organ, kyrkoråd och eventuellt tillsatta boställsstyrelser. Ett betydelsefullt led i detta på en gång statliga och kommunala förvaltningssystem utgöra de under stiftsnämnderna sorterande boställsnämnderna.

Den behållna avkastningen av *allmänna kyrkohemman*, *klockarhemman* och *biskopshemman* ingår i sin helhet i kyrkofonden. Förvaltningen av fastigheter av dessa slag omhänderhaves helt av stiftsnämnden. Behållen avkastning av stifts *prästlönefondshemman* tillfaller, efter fördelning enligt särskilda grunder, de pastorat, som av sina lokala prästlönefonder sammanskjutit de för inköpet av fastigheten erforderliga medlen. Förvaltningen av stifts prästlönefondshemman ombesörjes ävenledes helt av stiftsnämnden.

Den behållna avkastningen av *domkyrkornas fastigheter* tillfaller — med undantag för de fåtaliga domkyrkosysslomansboställena, vilka alltjämt innehavas på lön av vederbörande befattningshavare — odelat respektive domkyrkor. Förvaltningen av domkyrkoegendomen tillkommer enligt kyrkolagen biskopen och domkapitlet med syssломannen såsom närmaste förvaltare, varjämte i viktigare saker samråd skall ske med landshövdingen. En viss medverkan från domkyrkoförsamlingens sida föreligger i fråga om förvaltningen av Västerås domkyrka och dess egendom genom den för ändamålet inrättade så kallade domkyrkokommissionen. Enligt Kungl. Maj:ts stadga den 17 november 1859 med däri vidtagna ändringar och tillägg skall den närmaste förvaltningen av Lunds domkyrkas egendomar tillkomma det på visst sätt sammansatta domkyrkorådet. Utarrenderingen av dessa egendomar skall dock jämlikt kungl. kungörelsen den 16 september 1932, nr 432, ombesörjas av stiftsnämnden i Lund.

Den behållna avkastningen av de *lokalkyrkor anslagna fastigheterna* tillkommer — i hela riket — vederbörande församling och skall redovisas till församlingens kyrkokassa. Förvaltningen av fastigheter av detta slag omhänderhaves, i Skåne, Halland och Blekinge av församlingen och stifts-

nämnden i förening samt i övriga delar av landet helt av församlingen själv.

Skolhemmanens behållna avkastning uppbäres av vederbörande tjänst-innehavare. Då dessa dock i regel äro skyldiga att vidkännas avdrag härför å lönen, kommer avkastningen i motsvarande mån ytterst statsverket till godo. Tjänstinnehavarna förvalta själva sina hemman; i Skåne ombesörjes dock utarrenderingen m. m. av stiftsnämnden.

Hittills vidtagna åtgärder för tillämpning å ecklesiastik jord av 1943 års sociala arrendebestämmelser samt härför ytterligare erforderlig författningsreglering.

Den 26 september 1942 avlämnade särskilda inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga förslag till stadga angående stiftsnämnds förvaltning av ecklesiastik jordegendom. Vid en senare företagen överarbetning av berörda förslag beaktades den slutliga utformningen av den sociala arrendelagstiftningen. Härefter utfärdades den 24 juni 1945 (nr 588) stadga angående stiftsnämnds förvaltning av ecklesiastik jord (ecklesiastik arrendestadga). Denna författning har fått omedelbar tillämpning beträffande *allmänna kyrkohemman, klockarhemman, biskopshemman* och *stifts prästlönefondshemman*.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 1 november 1946 tillkallade jag samma dag stiftssekreteraren T. V. K. Gynnerstedt att såsom sakkunnig inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag i fråga om de ändringar av gällande bestämmelser rörande utarrendering av *ecklesiastika löneboställen*, som erfordrades för att bringa dessa bestämmelser i närmare överensstämmelse med den så kallade sociala arrendelagstiftningen.

Till Gynnerstedt överlämnades för att tagas i övervägande vid sakkunniguppdragets fullgörande *dels* kyrkomötets skrivelse den 3 december 1946, nr 16, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utseendet av ledamöter och suppleanter i boställsnämnd, *dels* kammarrådet T. Wohlins i egenskap av sakkunnig den 15 augusti 1938 avgivna betänkande angående enhetliga bestämmelser för stiftsnämnds förvaltning av ecklesiastika fastigheter jämte däröver avgivna yttranden, *dels* f. d. domänintendenten Bernhard Nilssons i Landeryd i egenskap av sakkunnig den 7 februari 1944 avgivna betänkande angående de ecklesiastika löneboställenas räntabilitet jämte däröver avgivna yttranden, *dels* ock ett antal framställningar från stiftsnämnder, arrendatorssammanslutningar med flera angående tillvaratagande av kyrkofondens intresse av nybyggnadskostnaderna vid de ecklesiastika löneboställena, sättet för arrende-

villkorens bestämmande vid löneboställena, utarrenderingsförfarandet vid löneboställena, överlåtelse av ecklesiastikt arrende, uppskattning av normalavkastning, boställsnämndernas sammansättning, förändring av löneboställes disposition, mandattid för boställsnämndsordförande, ändrade arrendebestämmelser för domkyrkjord m. m.

Med skrivelse den 11 juni 1947 avlämnade Gynnerstedt (i det följande även kallad utredningsmannen) betänkande med utredning och förslag angående vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning m. m. Det avgivna betänkandet avsåg i första hand de ändringar, som med anledning av 1943 års sociala arrendelagstiftning syntes den sakkunnige böra vidtagas i bestämmelserna rörande utarrenderingen av de ecklesiastika löneboställena. Med föranledande bland annat av de till honom överlämnade ärendena föreslog Gynnerstedt i sitt betänkande ävenledes vissa ändringar i fråga om själva förvaltningen av löneboställena.

Över betänkandet ha efter remiss yttranden avgivits av *kammarkollegiet, samtliga stiftsnämnder, statskontoret, domänstyrelsen, egnahemsstyrelsen, statens sakrevision, länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, hushållningssällskapen i samma län, svenska landskommunernas förbund, svenska pastoratets riksförbund och riksförbundet landsbygdens folk*; till vederbörande stiftsnämnders utlåtanden ha vidare fogats yttranden av *stiftsjägmästaren i Linköpings stift, ordförandena i boställsnämnderna inom II, V och IX boställsdistrikten i Lunds stift och I och II boställsdistrikten i Visby stift samt ärkestiftets pastoratsförbund, Östergötlands läns ecklesiastika arrendatorsförening, Kronobergs läns arrendatorsförening och föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a.* Vid avgivandet av sitt utlåtande har kammarkollegiet haft tillgång till samtliga de nämnda myndigheternas och sammanslutningarnas yttranden med undantag av statskontorets, sakrevisionens och landskommunernas förbunds. Det av statens sakrevision i ärendet avgivna yttrandet innefattades i en av revisionen överlämnad, i november 1947 upprättad promemoria angående granskning av stiftsnämndernas fastighetsförvaltning, i vilken av sakrevisionen särskilt tillkallade granskningsmän — ledamoten av riksdagens andra kammare G. Hellbacken, jägmästaren G. Tamm, skogschefen G. Wesslén jämte sekreteraren hos sakrevisionen S. Granström — sammanfattat iakttagelser och erfarenheter vid en av dem, huvudsakligen genom en omfattande reseverksamhet, verkställd granskning av det praktiska utförandet av stiftsnämndernas verksamhet i vad avsåge ecklesiastik boställsjord och därmed sammanhängande spørsmål. Då i granskningspromemorian ingående behandlats icke enbart de av Gynnerstedt framlagda förslagen utan även vissa andra för den ecklesiastika boställsförvaltningen och den kyrkliga ekonomien betydelsefulla frågor, beslöts att genom remiss inhämta vissa myndigheters

och sammanslutningars yttranden över de av sakrevisionen förordade förslagen. I följd härav ha över granskningspromemorian yttranden avgivits av *kammarkollegiet*, samtliga *stiftsnämnder*, *statskontoret*, *domänstyrelsen*, *svenska landskommunernas förbund* och *svenska pastoratens riksförbund*; vidare ha till respektive stiftsnämnders utlåtanden fogats yttranden av *stiftsjägmästarna i Linköpings, Skara och Strängnäs stift*, *ordföranden i boställsnämnderna i I och II boställsdistrikten i Visby stift* samt de tre förut nämnda *arrendatorsföreningarna*. Kammarkollegiet har vid utarbetandet av sitt utlåtande över promemorian haft tillgång till övriga remissinstansers yttranden med undantag av statskontorets, domänstyrelsens och de nämnda förbundens.

I egenskap av särskilt tillkallad sakkunnig har Gynnerstedt vidare överlämnat dels den 31 oktober 1947 betänkande med utredning och förslag angående förvaltning av domkyrkornas och lokalkyrkornas jordar ävensom domkyrkosysslomansboställena, dels ock den 4 februari 1948 betänkande med utredning och förslag angående dispositionen av vissa läroverksläraryrboställen.

Sedermera ha särskilda, år 1946 tillkallade sakkunniga den 15 november 1949 avlämnat betänkande med förslag angående domkyrkornas förvaltning och ekonomi (S. O. U. 1949: 63), vari de sakkunniga bland annat avgivit förslag till utarrenderingsbestämmelser för de domkyrkorna tillhöriga jordbruksfastigheterna. Detta betänkande är för närvarande föremål för remissbehandling.

I avbidan på den författningsreglering, som kan föranledas av sistnämnda förslag, har Kungl. Maj:t genom cirkulär den 6 maj 1949, nr 206, utfärdat provisoriska bestämmelser för utarrendering av vissa kyrkofastigheter i Skåne, Halland och Blekinge. Däri har förordnats, att vid därefter skeende utarrendering av Lunds domkyrkas hemman och lägenheter samt andra kyrkors hemman och lägenheter i Skåne, Halland och Blekinge skulle — tillsvidare och intill dess ändrade bestämmelser rörande förvaltningen av dessa fastigheter kunde bli utfärdade — vad i 14 § ecklesiastiska arrendestadgan den 29 juni 1945 (nr 588) föreskrevs i fråga om byggnads- och underhållsskyldighet äga motsvarande tillämpning, därvid vad i 2—6 mom. stadgades om stiftsnämnd i stället skulle avse, beträffande Lunds domkyrkas fastigheter domkyrkorådet och eljest vederbörande församling.

Föredraganden.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att beträffande några grupper av ecklesiastiska fastigheter ännu återstår en del lagstiftningsarbete, innan de s. k. sociala arrendebestämmelserna i full utsträckning kunna få tillämpning med avseende på dem. Dessa grupper äro domkyrko- och lokalkyrkohemmanen, de s. k. skolhemmanen samt löneboställena.

Beträffande domkyrko hemmanen föreligger ett nyligen avgivet, ännu icke remissbehandlat förslag av 1946 års domkyrkosakkunniga. Efter remissbehandlingen kommer detta ärende att göras till föremål för ytterligare beredning inom ecklesiastikdepartementet. I anslutning härtill synas även böra upptagas till övervägande arrendebestämmelserna m. m. rörande kyrkofastigheterna i övrigt.

I detta sammanhang får jag även framhålla, att chefen för ecklesiastikdepartementet har under övervägande att förorda avlåtande till innevarande års riksdag av förslag, vilket — om det antages — medför, att de för kronoegendomarna gällande utarrenderingsbestämmelserna i tillämpliga delar komma att lända till efterrättelse vid arrendeupplåtelser av de av kronan anslagna skolhemmanen.

Utredningsmannen har i sitt betänkande rörande de ecklesiastika löneboställena dels framlagt förslag om en av den sociala arrendelagstiftningen påkallad revision av ecklesiastik boställsordning och dels även behandlat vissa andra för boställsförvaltningen och den kyrkliga ekonomien betydelsefulla problem, såsom frågorna om byggnadsverksamhetens rationalisering, uppmjukning av normaluppskattningsbestämmelserna m. m. Statens sakrevision åter har i den överlämnade promemorian över granskningen av stiftsnämndernas fastighetsförvaltning berört — förutom dessa senare frågor — bland annat även spörsmålen om byggnadskostnadernas finansiering, den allmänna praktiska utformningen av skogsskötseln vid de ecklesiastika löneboställena, boställsarrendatorernas rätt till husbehovsskog, försäljning av kyrklig jord, placering av prästlönefondsmedel ävensom vissa kulturtekniska frågor. En del av dessa spörsmål ha även undersökts av f. d. domänintendenten Nilsson i dennes förut nämnda betänkande angående de ecklesiastika löneboställenas räntabilitet m. m.

Liksom förslaget om en revision av boställsordningen efter grunderna för den sociala arrendelagstiftningen äga självfallet även de nyss angivna specialfrågorna stor betydelse för det ecklesiastika boställsväsendet och därmed även för den kyrkliga ekonomien över huvud. Dessa frågor, av vilka flera äro av komplicerad natur och därtill beröra vissa av huvudgrunderna för den gällande kyrkligt-ekonomiska lagstiftningen, anser jag dock böra ytterligare beredas inom ecklesiastikdepartementet, innan ställning härutinnan kan tagas.

Den i synnerhet för de ecklesiastika boställsarrendatorerna viktiga frågan om sådana ändringar i och tillägg till boställsordningens arrendeföreskrifter, att dessa i princip komma att överensstämma med nyttjanderättslagens sociala bestämmelser, synes emellertid nu böra få sin lösning. Härutöver anser jag mig även böra framlägga förslag om ändring av de föreskrifter i boställsordningen, som reglera boställsnämndens sammansättning, sättet för arrendevillkorens bestämmande och förändring av lönebo-

ställets disposition, då dessa tre frågor äga ett omedelbart samband med den sociala arrendelagstiftningens motsvarande tillämpning vid boställsförvaltningen och spørgsmålet om ändrad disposition jämväl med de av statsmakterna antagna allmänna grunderna för den statliga jordbrukspolitiken.

Innan jag närmare ingår härpå, skall jag till en början lämna en översiktlig redogörelse för de bestämmelser i boställsordningen, som ha betydelse i detta sammanhang.

II. Gällande bestämmelser om ecklesiastika löneboställen

m. m.

Enligt ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 skall löneboställe förvaltas av pastoratet, som skall fullgöra de skyldigheter, vilka enligt lag eller särskild författning åligga fastighets ägare. Pastoratets boställsförvaltning står under uppsikt av boställsnämnd och stiftsnämnd.

Boställsnämnden skall enligt boställsordningen bestå av tre i orten boende, i lantbruks- och därmed sammanhängande affärsförhållanden kunniga män. Två ledamöter jämte suppleanter skola utses för tre år åt gången, den ene, tillika ordförande, av länsstyrelsen samt den andre av stiftsnämnden. Såsom tredje ledamot i boställsnämnden skall inträda en pastorsrepresentant, dock ej tillhörande det av förekommande ärende berörda pastoratet. Varje pastorat inom boställsnämndens tjänstgöringsområde skall för tre år åt gången utse en sådan representant jämte ersättare. Såsom särskilt kompetenskrav för pastorsrepresentant har stadgats, att vederbörande skall vara valbar till nämndeman.

I stiftsnämnden skall sitta fem ledamöter, av vilka tre jämte ersättare för dem skola utses av Kungl. Maj:t för tre år åt gången. Dessa skola äga erforderlig insikt i lantbruk och skogsbruk samt därmed sammanhängande affärsförhållanden. De återstående två ledamöterna skola väljas av domkapitlet, likaledes för tre år i sänder. Av de sistnämnda ledamöterna skall en vara juridiskt bildad och tjänstgöra som sekreterare hos nämnden. Stiftsnämnden väljer inom sig vice ordförande. Hos stiftsnämnd skola vara anställda en eller flera stiftsjägmästare.

De närmare bestämmelserna om förvaltning av boställe meddelas huvudsakligen i boställsordningen 21—31 §§, vilka reglera förhållandet ej blott mellan kontrollmyndigheterna och pastoratet utan även mellan pastoratet och arrendatorn. Det principiella särskiljandet mellan förvaltning och kontroll är icke strikt genomfört, utan kontrollmyndigheternas åtgärder ha i vissa fall direkt avseende å arrendatorn.

I 21—23 §§ meddelas bestämmelser rörande boställets bebyggelse och hävd. Boställsordningen utgår från förhållandena vid dess ikraftträdande. »Laga hus» utgjorde sålunda de byggnader, som enligt föreskrift skulle finnas på bostället vid tiden för pastoratets övertagande av förvaltningen. Då omständigheterna därtill giva anledning, må ändring härav ske. Bebyggelsen skall dock alltid anpassas efter boställets storlek och avkastningsförmåga. För självständigt jordbruk avsedd bebyggelse får icke utan tillstånd av stiftsnämnden inskränkas så, att sådant jordbruk icke längre kan bedrivas på bostället. I 22 § meddelas föreskrifter om laga hus på boställe, som pastoratet förvärvar genom köp eller byte. Vidare ansvarar pastoratet i första hand gentemot det allmänna för ny- och ombyggnad samt underhåll av löneboställets byggnader ävensom för hävden av boställets åker och äng m. m.

Pastoratet är icke skyldigt att utarrendera bostället utan kan driva jordbruket i egen regi. Utarrendering är emellertid det i praktiken regelmässigt förekommande. Vid utarrendering skall pastoratet enligt 25 § upprätta och underställa boställsnämndens prövning och godkännande förslag till arrendekontrakt. I förslaget skall upptagas den arrendeavgift, som optionsberättigad arrendator skall ha att erlagga, eller, då sådan arrendator ej finnes, den avgift, vartill bostället lägst må utarrenderas. Boställsnämnden har rätt att enligt vissa regler ändra förslaget, bland annat om det finnes icke tillgodose optionsberättigad arrendators intresse.

I fråga om upplåtelse av bostället på arrende skall enligt 26 §, i den mån ej annat följer av bestämmelserna i boställsordningen, gälla allmän lag. De särskilda arrendebestämmelserna i boställsordningen äro fåtaliga och för utarrenderingen gälla alltså i huvudsak de allmänna arrendebestämmelserna i nyttjanderättslagen. De särskilda bestämmelserna i boställsordningen äro av följande innehåll.

Utarrenderingen skall enligt 27 § i regel ske på tio år.

Arrendatorn är jämlikt 28 § skyldig att utföra mindre reparation på boställets laga hus. Begreppet mindre reparation är bestämt på samma sätt som i de sociala arrendebestämmelserna. Enligt boställsordningen kan arrendatorn även tillförbindas att svara för annan än mindre reparation samt för om- eller nybyggnad av laga hus ävensom för brandförsäkringen. Vidare skall arrendatorn hålla åker och äng i fullgott stånd. Pastoratet svarar likväl för att de arrendatorn sålunda åvilande skyldigheterna ej efter sättas. Arrendatorns skyldigheter skola angivas i arrendekontraktet.

Till- och avträdessyn samt annan syn på löneboställe skall enligt 29 § verkställas av boställsnämndens tre ledamöter. Härvid är att märka, att ifrågavarande syn icke förrättas av boställsnämnden såsom sådan, utan nämndens tre ledamöter äro att anse såsom synemän vid syner enligt 2 kap. 11—13 §§ lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Denna lags be-

stämmelser — och i andra hand föreskrifterna i 32—43 §§ boställsordningen — skola därför i tillämpliga delar följas vid synen. Kostnaden betalas av pastoratet, som emellertid äger viss rätt till ersättning av arrendatorn.

I 30 § meddelas bestämmelser om arrendatorns optionsrätt. Om arrendatorns föregående och återstående arrendetid uppgår till sju år och han väl brukat bostället, skall han eller hans änka eller barn äga företrädesrätt till förnyat arrende på de villkor, som fastställas i vederbörlig ordning. Pastoratet skall hembjuda arrendet till arrendatorn, som skall bestämma sig inom en månad, dock tidigast nio månader före arrendetidens utgång. Om under de sista sju arrendeåren arrendatorns dödsbo övertagit arrendet eller arrendatorn överlåtit arrenderätten på barn eller barns make, äger vederbörande för åtnjutande av optionsrätt tillgodoräkna sig företrädarens besittningstid. Optionsrätten gäller icke skogsmark och dylikt. Arrendatorn kan inte frångå optionsrätten genom förbehåll i avtal. Vill pastoratet icke ånyo utarrendera bostället eller del därav, eller vill pastoratet lägga bostället i sambruk med annan egendom, skall frågan underställas stiftsnämndens prövning. Går arrendatorn förlustig optionsrätten, äger han icke erhålla ersättning därför.

Bland övriga bestämmelser i boställsordningen, vilka äro av intresse i detta sammanhang, må nämnas, att boställsnämnden bestämmer om löneboställes bebyggande och övar tillsyn över hävden vid ekonomisk besiktning på bostället, i regel vart femte år. Därvid äger boställsnämnden ålägga pastoratet eller arrendatorn, om denne tillförbundits byggnadsskyldigheten, att verkställa ny- eller ombyggnad av boställets laga hus. Innan beslut fattas om ny- eller ombyggnad, skall tillfälle beredas pastoratet att inkomma med förslag till ritningar och arbetsbeskrivning. Vidare äger boställsnämndens ordförande, om detta anses behöfligt, tillkalla byggnadsteknisk expertis att biträda nämnden i byggnadsfrågor. Kostnaderna härför skola bestridas av pastoratet. Om föreskrivna byggnadsarbeten icke utföras inom utsatt tid, har stiftsnämnden möjlighet att hos överexekutor påkalla att arbetena verkställas genom dennes försorg.

III. Förslag till vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning.

Utredningsmannen.

Utredningsmannen understryker i sin utredning, att ändamålen med den sociala arrendelagstiftningen redan i betydande utsträckning äro tillgodosedda i avseende å de ecklesiastika löneboställena med boställsordningens nuvarande bestämmelser och den praxis vid dessas tillämpning, som numera utvecklats sig. Han erinrar, att föreskrifter om optionsrätt för arren-

dator sålunda finnas, liksom bestämmelser om skyldighet för boställsnämnden att jämka av pastoratet föreslagna arrendevillkor, om dessa icke befinnas tillgodose optionsberättigad arrendators intressen. Vidare åvilar principiellt nybyggnadsskyldigheten pastoratet, varjämte för självständigt jordbruk avsedd bebyggelse ej må utan tillstånd av stiftsnämnden inskränkas så, att sådant jordbruk icke längre kan bedrivas å bostället.

Efter dessa påpekanden framhåller utredningsmannen, att vissa ändringar i anledning av den sociala arrendelagstiftningen dock äro påkallade i boställsordningen och anför till en början i fråga om b o s t ä l l s n ä m n d e n s s a m m a n s ä t t n i n g i huvudsak följande.

Fråga om förändring av arrendevillkoren vid arrende, som faller under den sociala arrendelagstiftningen, skall, om överenskommelse ej träffas, hänskjutas till avgörande av skiljemän enligt lagen om skiljemän eller, om skiljeavtal ej träffats mellan parterna, av vederbörande jordbrukskommission¹. I förstnämnda fall har arrendatorn ett direkt inflytande vid utseendet av skiljemännen, i sistnämnda fall skall i kommissionen åtminstone en ledamot vara arrendator av jordbruksfastighet. I båda fallen är sålunda arrendatorsintresset representerat vid avgörandet av den föreliggande frågan.

Då det knappast kan vara tal om att göra dessa föreskrifter tillämpliga vid utarrenderingen av löneboställena — det skulle i själva verket innebära, att boställsnämnderna avkopplades från handhavandet av en av sina viktigaste uppgifter, vilket för övrigt från arrendatorshåll icke ens ifrågasatts — bör i stället övervägas lämplig förändring av boställsnämndernas sammansättning. Om stiftsnämnden i stället för länsstyrelsen utser ordförande i boställsnämnd, varom förslag även framläggas i detta sammanhang, skall i stället för den av stiftsnämnden förordnade ledamoten på annat sätt utses en ledamot. Möjlighet föreligger här att tillgodose arrendatorsintresset. Att märka är emellertid, att boställsnämnd ej allenast har att granska eller, som nu föreslås, upprätta förslag till arrendekontrakt och därvid pröva frågor om arrendeavgifts storlek. Boställsnämnd skall också bland annat verkställa ekonomiska besiktningar såväl å prästgård som å löneboställe, upprätta förslag till normaluppskattningar och värdera till försäljning ifrågasatt jord av ecklesiastisk natur. Att i boställsnämnden insätta en representant för det direkta arrendatorsintresset kan sålunda ej ifrågakomma. Jordbrukskommissionens ordförande utses av Kungl. Maj:t. Övriga fyra ledamöter i kommissionen utses till lika antal av landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott. Det synes ur alla synpunkter lämpligast, att någon av dessa båda korporationer utser en ledamot jämte suppleant för honom i boställsnämnden. Bland annat ur synpunkten att hushållningssällskapets förvaltningsutskott kan sammanträda när som helst under året föreslås, att denne ledamot utses av nämnda utskott. Samma kompetenskrav, som gäller för syneman enligt nyttjanderättslagen, bör även gälla för denne ledamot liksom för den pastoratsvalde ledamoten i boställsnämnden. Om vederbörande är jordägare eller arrendator torde icke böra tillmätas betydelse — det väsentliga är, att han är socialt ansvarsrän-

¹ Jämlikt lagen den 30 juni 1947, nr 291, ha i. o. m. den 1 juli 1948 de på jordbrukskommissionerna enligt nyttjanderättslagen dessförinnan ankommande uppgifterna överflyttats till särskilt inrättade arrendenämnder.

nande och har intresse för uppdraget. Valet torde med fullt förtroende kunna läggas i förvaltningsutskottens händer.

Som förut antytts framlägger utredningsmannen i detta sammanhang även förslag om att ordföranden i boställsnämnden skall utses av stiftsnämnden i stället för -- såsom för närvarande -- länsstyrelsen. Efter att ha framhållit att boställsnämnden sedan inrättandet år 1925 icke förändrats i sin sammansättning i annan mån än att befogenheten att utse den icke-pastoratsvalde ledamoten 1932 överflyttats från domkapitlet till stiftsnämnden, har Gynnerstedt lämnat en sammanfattande redogörelse för efter 1925 års boställsreform framkomna förslag i fråga om sättet för boställsnämndsordförandens förordnande, därvid han i huvudsak anfört följande.

I *propositionen 1932:187*, vari förslag till ny boställsordning framlades, föreslogs icke någon ändring i boställsnämndens sammansättning. Tre domkapitel hade föreslagit, att ordföranden skulle utses av domkapitlet. Häremot invände föredragande departementschefen (sid. 259) bland annat att nämndens beslut skulle få överklagas av domkapitlet, varför nämnden borde erhålla en ganska fri ställning gentemot detta, och att länsstyrelsen lättare komme i kontakt med lämpliga personer samt att den ekonomiska besiktningen icke borde berövas den statliga karaktär, som den av ålder haft.

Riksdagen, som införde stiftsnämnderna, gjorde icke någon ändring i propositionens förslag om ett bibehållande av den hittillsvarande ordningen för boställsnämndsordförandens tillsättande.

Vid *1941 års kyrkomöte* väcktes av herr Turén motion (nr 19) om att ordföranden i boställsnämnden skulle utses av stiftsnämnden, medan andre ledamoten skulle utses av länsstyrelsen. Motionen bifölls emellertid icke av kyrkomötet (kyrkolagsutskottets bet. nr 16).

I underdånig skrivelse den 11 maj 1942 föreslog *stiftsnämnden i Visby*, att ordföranden i boställsnämnd skulle utses av stiftsnämnd. Tillika uttalade stiftsnämnden, att ett vid nämnda kyrkomöte framkommet uppslag, att andre ledamoten i boställsnämnden vid förfall för ordföranden skulle ersätta denne, vore värt allt beaktande. Som motivering för framställningen åberopade stiftsnämnden huvudsakligen motionen.

Över stiftsnämndens förslag avgåvos *utlåtanden* av övriga stiftsnämnder och kammarkollegiet. Sju stiftsnämnder tillstyrkte förslaget, varemot fyra stiftsnämnder och kammarkollegiet avstyrkte, i varje fall för det dåvarande. Flera stiftsnämnder -- även sådana som förordade stiftsnämndens i Visby förslag -- vitsordade, att det nuvarande systemet ej medfört olägenheter, emedan stiftsnämnderna beretts möjlighet att framföra önskemål beträffande besättandet av ordförandeposterna. De stiftsnämnder, som avstyrkte förslaget, framhöllo särskilt vikten av att ordförandena erhöles en fri ställning gentemot stiftsnämnderna. Kammarkollegiet åberopade huvudsakligen, att boställsnämndsordföranden borde ha en fri och självständig ställning gentemot stiftsnämnden samt att den ifrågasatta omändringen skulle kunna leda till byråkratisering av boställsförvaltningen ävensom att länsstyrelserna ägde bättre personkännedom och för övrigt i allmänhet toge kontakt med stiftsnämnderna före tillsättningen.

Vid 1946 års kyrkomöte väcktes av hr Björkander motion (nr 22) om att ordföranden i boställsnämnden skulle utses av stiftsnämnden och att den icke-pastoratsvalde ledamoten, vilken tillika skulle vara ersättare för ordföranden, skulle utses av domkapitlet. Kyrkomötet har i skrivelse nr 16 hemställt om vidtagande av åtgärder för sådan ändring i boställsordningen, att ordföranden skulle utses av länsstyrelsen efter stiftsnämndens hörande och att nyssnämnde ledamoten vid förfall för ordföranden skulle fungera såsom ordförande.

Härefter framhåller utredningsmannen följande synpunkter till stöd för det av honom upptagna förslaget, att stiftsnämnden bör anförtros uppgiften att utse boställsnämndsordförande.

En boställsnämndsordförande torde icke hava någon kontakt med vederbörande länsstyrelse i de angelägenheter, som beröra den ecklesiastiska boställslagstiftningen. I stället är han hänvisad att av vederbörande stiftsnämnd erhålla nödiga anvisningar, råd och upplysningar för ett rätt handhavande av sitt uppdrag. Vid sammanträden mellan stiftsnämnd och boställsnämndsordförande diskuteras ingående olika spörsmål och framställda förslag prövas för förvaltningens ändamålsenliga bedrivande. Ett förtroendefullt samarbete mellan stiftsnämnd och boställsnämndsordförande är en av de viktigaste förutsättningarna för att denna förvaltning skall på ett någorlunda tillfredsställande sätt kunna bedrivas. Det torde icke vara för mycket sagt, att boställsnämndsordförandena betrakta stiftsnämnderna som sina huvudmän. Att boställsnämndsordförandena genom sin tillsättning av vederbörande länsstyrelse skulle komma att intaga en mera fristående ställning gentemot stiftsnämnderna torde böra hänvisas till de teoretiska spekulationernas område. Ytterst hottnar denna spekulation i att stiftsnämnd och boställsnämndsordförande skulle hava att tillvarataga olika intressen och att sålunda ett motsatsförhållande här skulle vara naturligt. Ingenting vore mera verklighetsfrämmande än om dylika synpunkter skulle vara avgörande. Skulle något byråkratisera denna förvaltning, skulle det förvisso vara att framskapa det antydda motsatsförhållandet. Utgångsläget är självfallet att stiftsnämnd och boställsnämndsordförande hava samma intressen att tillvarataga, nämligen att lagstiftningen inom detta förvaltningsområde tillämpas praktiskt och på ett så föga omständligt sätt som möjligt.

Ur synpunkten av förvaltningens rationalisering synes det därför vara det riktigaste, att stiftsnämnderna utse boställsnämndsordförande. Av lättförklarliga skäl genomfördes detta ej vid denna lagstiftnings tillkomst. Stiftsnämnderna skapades ju under riksdagens behandling av denna lagstiftningsfråga och en viss tveksamhet måste självfallet hava rått om på vad sätt dessa nya förvaltningsorgan skulle komma att fungera. Länsstyrelserna utsågo tidigare boställsnämndsordförande och en fortsättning av detta förfarande ansågs förmodligen minst riskfyllt. Propositionen byggde också på den förutsättningen, att domkapitlet skulle kunna överklaga boställsnämnds beslut. Inom riksdagen horttogos emellertid i stort sett domkapitlens göromål med den nya boställsförvaltningen och överlämnades dessa göromål jämte andra till de nyinrättade stiftsnämnderna, vilka sistnämnda bland annat icke kunde överklaga boställsnämndernas beslut. Pro-

positionens uppställning kunde sålunda ej rimligtvis medgiva, att boställsnämndsordförandena utsågos av domkapitlen.

Då stiftsnämnderna fungerat i nära 15 år och deras personkännedom icke kan anses mindre än vederbörande länsstyrelses, synes den oformlighet nu böra upphöra, att länsstyrelserna utse boställsnämndsordförande.

Utredningsmannen ingår härefter på den av 1943 års arrendelagstiftning påkallade revisionen av boställsordningens bestämmelser om byggnadsskyldighet, brandförsäkringsplikt och underhållsskyldighet samt anför.

Enligt boställsordningen kan arrendator tillförbindas att svara för ombyggnad eller nybyggnad av laga hus ävensom att fullgöra pastoratet åvilande brandförsäkringsplikt. I regel torde emellertid nybyggnadsskyldighet med stöd av dessa bestämmelser icke hava ålagts arrendatorerna, men väl skyldighet att gälda brandförsäkringsavgifterna för löneboställes laga hus. Med hänsyn till föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen torde dessa bestämmelser böra utgå ur boställsordningen.

De sociala arrendebestämmelserna ålägga arrendator att allenast svara för mindre reparationer å de för jordbruket nödiga byggnaderna. Nu gällande utarrenderingsföreskrifter för publik jord, som till exempel beträffande kronodomäner, universitetsjord och allmänna kyrkohemman, stadga emellertid, att arrendatorerna skola tillförbindas svara för det fulla underhållet av för jordbruket nödvändiga driftsbyggnader. Då dessa föreskrifter varit föremål för omarbetning efter tillkomsten av den sociala arrendelagstiftningen, och då samma skäl kunna återopas för denna vidgade underhållsskyldighet beträffande löneboställes laga hus som vad angår byggnaderna å nyss angivna fastighetskategorier, bör i boställsordningen stadgas, att sådan underhållsskyldighet skall åvila arrendatorerna. 2 kap. 58—60 §§ i lagen om nyttjanderätt till fast egendom böra givas tillämplighet vid utarrendering av löneboställena, dock med den ändring som betingas av att arrendatorn skall svara för fullt underhåll och ej allenast för mindre reparationer av löneboställes laga hus.

Vidare föreslår utredningsmannen, att jämväl 2 kap. 62 och 63 §§ nyttjanderättslagen, vilka lagrum innehålla bestämmelser om överloppshus och husbehovsfiske, böra erhålla motsvarande tillämpning med avseende å löneboställena. Därjämte bör det i 65 § andra stycket i samma kapitel meddelade stadgandet, jämlikt vilket vissa av de allmänna — i och för sig dispositiva — arrendebestämmelserna i nyttjanderättslagen skola ha tvingande karaktär beträffande de med den sociala arrendelagstiftningen avsedda fastigheterna, enligt utredningsmannens mening gälla även beträffande löneboställen, i den mån nämnda allmänna bestämmelser äga giltighet i fråga om boställena. Då i den sociala arrendelagstiftningen optionsrätten är knuten till ett arrendeinnehav av fem år, synes det utredningsmannen självklart, att kvalifikationstiden för option i boställsordningen bör förkortas från nuvarande sju år till fem år.

Övriga föreskrifter i den sociala arrendelagstiftningen torde enligt utredningsmannens förmenande icke böra göras tillämpliga beträffande löneboställena, enär avsikten med denna lagstiftning ändock torde ha uppnåtts genom de av honom föreslagna ändringarna av utarrenderingsbestämmelserna.

Då ändrade föreskrifter om försäljning av kyrklig jord i annat sammanhang äro föremål för utredning, har utredningsmannen ansett sig sakna anledning att behandla denna fråga.

I sitt betänkande har utredningsmannen även ingått på frågan om arrendevillkorens bestämmande. Efter att ha erinrat om att f. d. domänintendenten Bernhard Nilsson i det av honom år 1944 avgivna betänkandet angående de ecklesiastika löneboställenas räntabilitet m. m. föreslagit, att boställsnämnden skulle uppgöra förslag till arrendevillkor vid upplåtelse av löneboställe, medan endast själva utarrenderingen skulle ombesörjas av pastoratet, anför utredningsmannen vidare.

Mot det nuvarande sättet för utarrenderingen anmärkte Nilsson, att pastoratsmyndigheterna i regel ägde ringa erfarenhet beträffande upprättande av arrendeförslag och därmed sammanhängande frågor samt att det vore svårt för boställsnämnden att ändra förslaget, emedan ett preliminärt kontrakt redan ingåtts mellan pastoratet och arrendatorn. Då uppgörandet av arrendeförslag och beslut om byggnadsarbeten icke skedde i ett sammanhang, erhöles icke önskvärd enhetlighet och följdriktighet. En avgörande förutsättning för uppnåendet av en tillfredsställande räntabilitet syntes vara, att handläggningen och beslutanderätten i nu berörda hänseenden sammanfördes till ett sakkunnigt organ, nämligen boställsnämnden.

I yttrandena över Nilssons betänkande fick hans förslag ungefär lika många anhängare som motståndare. Avstyrkandena motiverades främst med att förslagens genomförande skulle innebära en väsentlig rubbning av grunderna för 1932 års boställslagstiftning. Pastoratens förvaltning skulle endast bli en förvaltning till namnet, emedan för pastoraten blott skulle komma att återstå rätten att antaga arrendator och skyldigheten att finansiera byggenskapen.

Enligt utredningsmannens mening är det nuvarande systemet icke fullt tillfredsställande. Han anser Nilssons förslag innebära betydande fördelar och anför till stöd härför i huvudsak följande.

Överflyttning till boställsnämnden av rätten att bestämma arrendevillkoren torde i själva verket icke utgöra en så stor inskränkning i pastoratens förvaltningsrätt som befarats. Redan nu har ju boställsnämnden långtgående befogenhet i fråga om bestämmandet av arrendevillkoren. En överflyttning kan därför betecknas som en effektivisering och ett närmande i tiden av denna befogenhet. Den alltmer detaljerade arrendelagstiftningen har gjort behovet av sakkunnigt bistånd vid uppgörandet av arrendevillkoren starkare. För att emellertid pastoratens förvaltningsrätt icke skall inskränkas mer än som erfordras för vinnande av det avsedda syftet har jag i mitt förslag intagit en föreskrift om att boställsnämnden bör rätta sig efter pas-

toratet-förvaltarens önskemål, såvida icke för ett frångående av önskemålen samma förutsättningar föreligga som nu gälla beträffande boställsnämndens rätt att ändra pastoratets förslag till arrendekontrakt.

Till den ekonomiska besiktning, i anslutning vartill bestämmandet av arrendevillkoren skall äga rum, föreslår utredningsmannen, att obligatorisk kallelse skall utgå till — förutom pastoratet — jämväl arrendatorn. Samtidigt med att boställsnämnden fastställer förslag till arrendevillkor, skall enligt utredningsmannen nämnden fatta beslut, huruvida arrendatorn har optionsrätt eller icke.

Utredningsmannen har jämväl föreslagit en revision av boställsordningens bestämmelser om *ändring av löne boställes disposition*. Han anför i denna fråga till en början i huvudsak följande.

Enligt de grundsatser, på vilka 1932 års boställsreform byggde, skulle pastoratets förvaltning av boställena icke bindas av administrativa föreskrifter. Boställsordningen innehåller därför inga bestämmelser om i vilken form pastoraten skola tillgodogöra sig boställenas avkastningsförmåga. Pastoratet är sålunda icke skyldigt att utarrendera ett för jordbruk lämpligt boställe, ehuru detta dispositionssätt måste antagas vara det normala. Denna pastoratets fria dispositionsrätt är dock i vissa avseenden inskränkt. Enligt 21 § boställsordningen kan ändring meddelas i föreskrift rörande vilka laga hus som skola finnas å boställe och enligt samma paragraf må för självständigt jordbruk avsedd bebyggelse ej utan tillstånd av stiftsnämnden inskränkas så, att sådant jordbruk icke längre kan bedrivas å bostället. Vidare meddelas i 30 § särskilda bestämmelser om nedläggande av arrende m. m., då optionsberättigad arrendator finnes.

I en av stiftsnämnden i Lund den 9 april 1943 hos Kungl. Maj:t i ämnet gjord framställning har framhållits önskvärdheten av att boställs- och stiftsnämnderna erhöles befogenhet att taga initiativ till ändrad disposition av boställe. Stiftsnämnden har anförts, att åtskilliga boställsenheter med hänsyn till deras storlek och beskaffenhet icke borde vidmakthållas såsom självständiga jordbruk utan borde sammanslås med andra brukningsdelar, utarrenderas obebbyggda, disponeras för skogsodling eller dylikt. Det ekonomiska intresset borde dock icke drivas längre än som vore förenligt med en även ur social synpunkt sund förvaltningsprincip. I dessa frågor vore det kyrkofonden, som hade det huvudsakliga ekonomiska intresset. Pastoraten, som i de flesta fall uppbure tillskott från kyrkofonden, hade i allmänhet ringa intresse av en rationellare boställsdisposition, emedan byggnadskostnader avdroges vid normalavkastningsuppskattningen och minskad boställsavkastning uppvägs av ökat tillskott. De nuvarande bestämmelserna gäve enligt stiftsnämndens mening icke boställs- eller stiftsnämnden möjlighet att taga initiativ till åstadkommande av lämpligare boställsdisposition.

I Nilssons utredning berördes även frågan om ändrad disposition av boställen, särskilt försäljning av oräntabla sådana.

Kammarkollegiet har i ämnet yttrat, att boställsnämndens nuvarande befogenhet att bestämma om boställes bebyggelse torde, om den tillfullo utnyttjades, kunna medföra det åsyftade resultatet, varför ändrade bestämmelser knappast syntes påkallade.

Härefter framhåller utredningsmannen de synpunkter, som enligt hans mening tala för de av honom föreslagna ändrade bestämmelserna i boställsordningen angående löneboställes disposition.

Med hänsyn till kyrkofondens intresse av att löneboställena disponeras på förmånligaste sätt synes möjlighet böra skapas för kontrollmyndigheterna att direkt ingripa för åstadkommandet av fördelaktigare disposition av ett boställe. Visserligen torde myndigheterna redan nu kunna genom påtryckningar indirekt framtvunga en bättre disposition, men erfarenheten synes hava givit vid handen, att uttryckliga bestämmelser i ämnet böra meddelas. Vid frågans bedömande måste också beaktas den intensifiering av statskontrollen över jordbruksnäringen, som ägt rum efter boställsordningens tillkomst. Det bör också erinras om den skärpta vanhävdslagstiftningen, om strävandena att skapa tillräckligt stora och lämpligt sammansatta brukningsenheter samt om den sociala arrendelagstiftningen. Enligt ecklesiastika arrendestadgan skola frågor om ändrad disposition av där avsedda fastigheter underställas Kungl. Maj:ts prövning. Liknande bestämmelser torde böra införas även i boställsordningen. Den utvidgning, som härigenom göres av kontrollmyndigheternas rätt att ingripa i pastoratens boställsförvaltning, torde för detta fastighetsbestånds vidkommande i praktiken icke vara av större betydelse.

I fråga om de av reformen betingade *f ö r f a t t n i n g s ä n d r i n g a r n a* anser utredningsmannen — med hänsyn till att boställsnämnden härnäst skall fastställa arrendevillkoren för löneboställena och att nämnden till ledning härvid skall av stiftsnämnden tillhandahållas kontraktsformulär — att föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen i huvudsak icke behöva införas i boställsordningen; en hänvisning till nyttjanderättslagens ifrågavarande bestämmelser syntes enligt hans mening vara tillräcklig.

Yttranden.

Vid remissbehandlingen av utredningsmannens förslag har icke rests någon erinran mot en revision av boställsordningen i princip efter grunderna för de genom 1943 års sociala arrendelagstiftning ändrade eller nyttijätkomna bestämmelserna i nyttjanderättslagen. Det har härvid ej heller från något håll invänts, att från de sålunda reviderade delarna av boställsordningen borde — såsom i nyttjanderättslagen — undantagas arrendefastigheter med större areal odlad jord än 50 hektar.

De av utredningsmannens — här berörda — förslag som mötts av kritik från remissinstansernas sida, ha varit de av honom förordade lösningarna av frågorna om *b o s t ä l l s n ä m n d e n s s a m m a n s ä t t n i n g*, *u n d e r h å l l s s k y l d i g h e t e n*, *a r r e n d e v i l l k o r e n s b e s t ä m m a n d e* vid option och eljest och *ä n d r a d d i s p o s i t i o n* av löneboställe. Däremot ha de i betänkandet föreslagna bestämmelserna rö-

rande byggnadsskyldigheten, brandförsäkringsplikten och optionsrätten i all huvudsak biträtts vid remissbehandlingen.

Boställsnämndens sammansättning.

Vad först närmare angår boställsnämndens sammansättning, så har utredningsmannens förslag, att nämndens ordförande framdeles skall utses av stiftsnämnden, tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de hörda myndigheterna eller sammanslutningarna med undantag av *kammarkollegiet, statskontoret, länsstyrelsen i Malmöhus län, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a.*

Statens sakrevision, som biträtt förslaget, anser det vara ett organisatoriskt fel i boställsförvaltningen, icke utan viss praktisk betydelse, att länsstyrelsen utser ordförande i boställsnämnden. Vid boställsordningens tillkomst, framhåller sakrevisionen vidare, torde väl denna ordning ha fallit sig naturlig men, sedan stiftsnämnderna numera vunnit erforderlig stadga och erfarenhet, bör det icke råda någon tvekan om att stiftsnämnden, som främst står ansvarig för denna förvaltnings rätta utövande, bör få välja den person, som närmast måste sägas vara organisationens nyckelman, nämligen boställsnämndsordföranden.

Till stöd för sitt avstyrkande har *länsstyrelsen i Malmöhus län* anfört i huvudsak följande.

Man bör vid dryftandet av detta spörsmål hålla i minnet, att länsstyrelsens uppdrag i fråga om ordförandetillsättningen otvivelaktigt tillkommit för att åt ordföranden skapa en mera självständig ställning gentemot stiftsnämnden. Även om, såsom den sakkunnige framhållit, något motsatsförhållande mellan boställsnämnd och stiftsnämnd icke finns och heller icke hör finnas, kan dock antagas att såväl arrendatorerna av löneboställena som ock vederbörande pastorat komma att få större förtroende för en nämndsordförande, utsedd av annan myndighet än den, som avgör besvär över boställsnämnds beslut. Då sålunda tilliten till boställsnämndens objektivitet möjligen genom förslaget kunde komma i fara, synes det länsstyrelsen riktigare att bestämmelsen i vad angår utseende av ordförande i nämnden blir oförändrad. Länsstyrelsen finner jämväl visst stöd för denna uppfattning i det motstånd, som tidigare förslag till ändring i sättet att utse ordförande rönt. Här behöver endast erinras om att 1946 års kyrkomöte i anledning av motion i ämnet allenast hemställt om vidtagande av åtgärder för sådan ändring i boställsordningen, att ordföranden utses av länsstyrelsen efter stiftsnämndens hörande. Mot en ändring i enlighet med detta uttalande synes ingen erinran kunna göras. I fråga om tillsättandet av ordförandeposten skulle för övrigt härigenom endast bliva lagfäst, vad tidigare sannolikt regelmässigt tillämpats, nämligen att länsstyrelse och stiftsnämnd samråda i denna angelägenhet.

De fyra övriga remissinstanserna, som motsatt sig utredningsmannens förslag och ansett, att boställsnämndsordföranden fortfarande hör utses av länsstyrelsen, ha åberopat i stort sett samma skäl härför som länsstyrelsen i Malmöhus län.

I fråga om tillsättandet av den icke-pastoratsvalde ledamoten i boställsnämnden ha *kammarkollegiet, statskontoret, stiftsnämnderna i Uppsala, Skara, Strängnäs och Göteborgs stift, stiftsjägmästarna i Linköpings, Skara och Strängnäs stift, ordföranden i boställsnämnderna i I och II boställdistriktet i Visby stift, statens sakrevision, svenska landskommunernas förbund samt föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a.* förklarat sig icke kunna biträda vad utredningsmannen härutinnan föreslagit. Över förslaget i denna del har *kammarkollegiet* gjort följande uttalande.

Kollegiet kan icke finna, att den sakkunniges förslag om att hushållningssällskapets förvaltningsutskott skulle utse en ledamot skulle på särskilt sätt komma att tillgodose arrendatorns intressen. Hushållningssällskapet har att främja lanthushållningen i länet men har icke fått sig tillagt någon uppgift att särskilt söka tillvarata arrendatorernas intressen. För att deras intressen skola kunna på bästa sätt tillgodoses, torde det nog vara lämpligast att meddela föreskrift om att antingen — såsom skett beträffande en av de av förvaltningsutskottet utsedda ledamöterna i jordbrukskommisionen — ledamoten skall vara arrendator, eller, vilket kanske hellre bör kunna ifrågakomma, att, såsom yrkats av Föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a., vederbörande arrendatorsförening skulle ha att utse ledamoten.

En dylik ändring i boställsnämndens sammansättning bör emellertid enligt kollegiets mening ej vidtagas, för så vitt icke starka skäl därför. Härvid synes följande böra beaktas.

De ecklesiastika löneboställena förvaltas av pastoraten, men detta sker under sådan kontroll av boställsnämnd och stiftsnämnd, att förvaltningen i själva verket icke i högre grad skiljer sig från vanlig myndighetsförvaltning. Vidkommande myndighetsförvaltningen må erinras, att såvitt angår av domänstyrelsen förvaltd jord det icke ansetts erforderligt att i den nämnd, som uppgör förslag till arrendevillkor, insätta särskild representant för arrendatorsintresset. Vid den omarbetning av bestämmelserna i förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, som verkställdes i anledning av den sociala arrendelagstiftningen och resulterade i förordning den 10 mars 1944 (nr 69), föreslogs ingen ändring av bestämmelserna om uppskattningsnämnden. Icke heller föreslogs vid den av samma lagstiftning föranledda överarbetningen av förslaget till 1945 års ecklesiastika arrendestadga, enligt vilken boställsnämnden har att verkställa arrendeuppskattning av i samma stadga avsedd jord, någon ändring av boställsnämndens sammansättning. Det synes kollegiet vid sådana förhållanden kunna starkt ifrågasättas, huruvida en dylik ändring kan vara för de ecklesiastika löneboställena behöfvig.

Det må erinras, att boställsnämnden har ett flertal uppgifter, såväl enligt boställsordningen som enligt andra författningar, vilka uppgifter icke

beröra arrendatorsintresset (ekonomisk besiktning av prästgård, värdeuppskattningar enligt kyrkliga försäljningslagen och klockarboställslagen m. m.). Med hänsyn härtill synes, därest det må befinnas erforderligt att låta arrendatorsintresset särskilt representeras i nämnden, närmast böra ifrågakomma att ordna saken så, att vid de förrättningar, som direkt beröra arrendatorn (uppgörande av arrendevillkor och verkställande av ekonomiska besiktningar å löneboställe), låta i nämnden ingå, förutom vanliga tre ledamöter, en ytterligare ledamot, representerande arrendatorsintresset. Eventuellt skulle detta kunna få bli beroende av om särskild framställning därom göres av arrendatorn. Det må anmärkas, att även enligt gällande bestämmelser i boställsordningen (ekonomisk besiktning å löneboställe) liksom i ecklesiastik arrendestadga (arrendeuppskattning) arrendatorn kan utöva inflytande i fråga om det organ, som skall verkställa förrättningen. Han kan sålunda påfordra att i fall, då stiftsnämnden anser förrättningen kunna företagas av allenast boställsnämndsordföranden, förrättningen i stället skall företagas av nämnden i dess helhet.

Statskontoret, som motsatt sig förslaget om ändring av sättet för boställsnämndsordförandens tillsättning, anser att den icke-pastoratsvalde ledamoten i boställsnämnden även i fortsättningen bör utses av stiftsnämnden.

Stiftsnämnderna i Uppsala, Skara, Strängnäs och Göteborgs stift, stiftsjägmästarna i Linköpings och Skara stift, statens sakrevision, svenska landskommunernas förbund samt Östergötlands läns ecklesiastika arrendatorsförening, vilka biträtt utredningsmannens förslag angående ordförandens tillsättning, föreslå att den icke-pastoratsvalde ledamoten skall förordnas av länsstyrelsen. Enligt *sakrevisionens* mening torde vid valet av denne ledamot avgörande hänsyn böra tagas till önskemålet, att denne bör vara ombud för det allmänna för att vid förekommande förrättningar iakttaga och bevaka det allmännas intresse. Bästa garantin härför synes sakrevisionen vara, att länsstyrelsen finge förordna honom. Mot förslaget att ifrågavarande ledamot skall utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott göres från sakrevisionens sida gällande, att förvaltningsutskotten efter hushållningssällskapens omorganisation från och med ingången av år 1948 med största sannolikhet komma att tillsättas efter politiska linjer. Då ett val av berörde boställsledamot enligt sakrevisionens mening på goda grunder kan befaras härav påverkas, anser sig revisionen för sin del icke kunna förorda en sådan lösning.

Ordföranden i boställsnämnderna i I och II boställsdistrikten i Visby stift anser att — om ordföranden i boställsnämnden skall utses av stiftsnämnden — den icke-pastoratsvalde ledamoten bör förordnas av domkapitlet eller eljest av länsstyrelsen framför hushållningssällskapets förvaltningsutskott.

Därest nämnde ledamot finnes böra väljas av förvaltningsutskottet föreslår *stiftsnämnden i Skara stift*, att boställsnämnden vid ekonomisk besikt-

ning av prästgård utökas med en av domkapitlet utsedd ledamot, som vid sådan förrättning kan tillgodose kyrkliga och prästerliga intressen.

Av *Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap* har ifrågasatts, huruvida icke antalet ledamöter i boställsnämnden borde utökas till fyra och en av dessa utses av lantbruksnämnden.

Stiftsnämnderna i Härnösand och Visby hålla före, att den av förvaltningsutskottet valde ledamoten bör vid förfall för ordföranden tjänstgöra i sådan egenskap och den för ordföranden utsedde suppleanten inträda som ledamot i nämnden. Enligt den förra stiftsnämnden bör vidare stiftsnämndens ordförande och sekreterare medgivas befogenhet att i nödfall vid brådskande förrättningar utse tillfällig ledamot i boställsnämnden.

Den icke-pastoratsvalde ledamoten bör enligt *föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a.* utses av vederbörande arrendatorsförening; föreningen anför till stöd för sin uppfattning följande.

Vi vilja med skärpa framhålla att om boställsnämnden skall hava den föreslagna befogenheten, måste dess ledamöter väljas på ett sådant sätt, att nämnden blir fullt ojävig. Vid alla ekonomiska uppgörelser mellan olika parter i samhället är man mån om att de nämnder, som träffa avgöranden, äro sammansatta på ett sådant sätt, att de olika parternas intressen väga jämnt. En arrendesättning är att jämföra med ett skiljenämndsbeslut i t. ex. en lönefråga för en samhällsgrupp. Det finns ingen anledning, varför vi ecklesiastika arrendatorer skulle vara sämre ställda än arrendatorer av universitetsjord eller arrendatorer enligt de sociala bestämmelserna i nyttjanderättslagen. För dessa båda slag av arrendatorer avgöras arrendesättningsfrågor av en nämnd med jämvikt mellan de olika intressena. Vi få därför föreslå t. ex. den föreskriften, att en av ledamöterna i boställsnämnden skall utses av vederbörande arrendatorsförening. Att boställsnämnden även har sådana funktioner att fylla som att hålla ekonomiska besiktningar samt verkställa normaluppskattningar och värdera till försäljning ifrågasatt jord synes icke vara några skäl mot att en arrendator sitter i boställsnämnden. Tvärtom torde en sådan anordning vara till fördel även för nyssnämnda slag av förrättningar. En arrendator är nämligen mer än de flesta insatt i hithörande frågor. Naturligtvis finge arrendatorsrepresentanten, lika litet som de andra ledamöterna i boställsnämnden, delta i de förrättningar, där jävighet enligt vanliga grunder förelåg för honom.

De av utredningsmannen förordade strängare valbarhetsvillkoren för annan ledamot i boställsnämnd än ordförande ha ansetts alltför snäva av *kammarkollegiet, stiftsnämnderna i Linköping, Skara, Strängnäs och Karlstad, länsstyrelsen i Göteborg, statens sakrevision, svenska landskommunernas förbund* samt *svenska pastoratens riksförbund*, vilka funnit tillräckliga skäl ej föreligga för en dylik skärpning, som skulle göra det svårt att alltid erhålla lämpliga personer, villiga att åtaga sig här ifrågavarande ledamotskap. Enligt dessa remissinstanser böra de nuvarande valbarhetsbestämmelserna gälla oförändrade. *Stiftsnämnden och ordföranden i boställsnämnderna i I och II boställsdistrikten i Visby stift* förorda, att

de av utredningsmannen föreslagna kompetenskraven allenast höra avse den pastoratsvalde ledamoten.

Däremot understryker *Östergötlands läns ecklesiastika arrendatorsförening* betydelsen av att — såsom utredningsmannen föreslår — samma valbarhetsvillkor föreskrivas för nämnda ledamöter, som i nyttjanderättslagen uppställts för syneman. Dessa villkor anser arrendatorsföreningen nödvändiga, därför att ledamöterna i boställsnämnden jämväl skola tjänstgöra som synemän. Stadgas angivna kompetenskrav, erhålla enligt föreningens mening båda parter en garanti för att synen verkställs av personer, som äga tillräcklig erfarenhet vid sådana förrättningar.

I detta sammanhang må framhållas, att *riksförbundet landsbygdens folk* funnit det anmärkningsvärt, att de nuvarande synereglerna i boställsordningen bibehållits i utredningsmannens förslag, och framhållit följande.

Det torde vara ett allmänt känt faktum, att boställsnämnderna av arrendatorerna allmänt betraktas såsom representanter för jordägaren. Då det här gäller att i ekonomiskt avseende skilja mellan jordägare och arrendator, bör vederbörande organ icke ha en sådan ställning, att ens misstanken om partiskhet skall behöva uppkomma. Förbundet hemställer därför att de i allmänna arrendelagen intagna synebestämmelserna komma att tillämpas vid de ecklesiastika arrendena liksom redan nu gäller vid alla övriga arrendeformer. Därvid förutsätter förbundet, att även de i sociala lagstiftningen intagna synebestämmelserna komma att gälla i tillämpliga delar.

Arvode åt ledamot av boställsnämnd.

I den av *sakrevisionen* överlämnade promemorian har även upptagits frågan om beviljande av särskilt arvode åt annan ledamot i boställsnämnd än ordförande. Sakrevisionen anför härom följande.

Annan ledamot i boställsnämnd än ordföranden uppbär ej något arvode utan erhåller endast resekostnads- och traktamentsersättning av pastoratet enligt rese- och traktamentsklass II C för resa, som påkallas av uppdraget. Det har ansetts önskvärt, att sådana ledamöter även skola få komma i åtnjutande av visst mindre dagarvode vid förrättningar, enär de numera av ekonomiska skäl ofta visa sig obenägna att ställa sig till förfogande, då de kallas att närvara vid syn och ekonomisk besiktning. Detta synes utredningsmännen skäligt.

Den kostnadsökning för boställsförvaltningen, som här har ifrågasatts, måste ses mot bakgrunden av de värden, som boställsnämnden är satt att bevaka. Enbart i byggnadskostnader ha sedan 1933 i genomsnitt årligen nedlagts mellan 3 och 4 miljoner kronor å boställena.

Sakrevisionens förevarande förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser utom *statskontoret*, som icke funnit tillräcklig anledning biträda detta förslag.

Underhållsskyldigheten.

Såsom förut omnämnts, har hos remissinstanserna rätt en enhällig uppfattning om att den nuvarande legala möjligheten att tillförbinda boställs- arrendator skyldighet att svara för ny-, till- eller ombyggnad av lönebo- ställe bör borttagas. Beträffande omfattningen av arrendatorns underhålls- skyldighet ha däremot skilda meningar framkommit i remissinstansernas yttranden.

Utredningsmannens förslag om det fulla underhållets läggande å arren- datorn har tillstyrkts av *samtliga* i ärendet hörda *myndigheter* och *hushåll- ningssällskap* samt av *svenska pastoratens riksförbund*. *Statens sakrevi- sion* har dock härutinnan förordat en betydelsefull modifikation, vilken sedermera vid remissbehandlingen av den av sakrevisionen åberopade pro- memorian vunnit anslutning från några remissinstansers sida.

De i ärendet hörda *arrendatorssammanslutningarna* och *riksförbundet landsbyggdets folk* ha under hänvisning till vad nyttjanderättslagens so- ciala bestämmelser stadga om underhållsskyldighetens fördelning mellan jordägaren och arrendatorn avstyrkt utredningsmannens förslag i denna del.

Stiftsjägmästaren i Linköpings stift har, med biträdande av utred- ningsmannens förslag, anfört:

Visserligen avviker Gynnerstedts förslag i denna del mot föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen, men utredningsmannens motivering för sitt förslag synes mig vara så stark genom hänvisning till nyligen företa- gen omarbetning av utarrenderingsföreskrifter för publik jord, som t. ex. beträffande kronodomäner, universitetsjord och allmänna kyrkohemman, att skäl till uppmjukning icke synes föreligga.

För Linköpings stifts vidkommande har, med endast få undantag, veder- börande arrendatorer i arrendekontrakten ålagts full underhållsskyldig- het ända till tiden för den arrendeperiod som började den 14 mars 1947. Vid sammanträde inför stiftsnämnden i juni månad 1946 med ordföran- dena och stiftsnämndens ledamöter i boställsnämnderna överenskoms nämligen att de sociala arrendebestämmelserna beträffande arrendators un- derhållsskyldighet skulle efter den 14 mars 1947 tillämpas generellt å alla löneboställen inom stiftet. Beslutet härom var efter ingående diskussion i frågan enhälligt. En skälig, inom vissa gränser fixerad förhöjning av arren- debeloppen skulle efter omläggningen företagas. Att nu företaga en omänd- ring och att endast efter något år återgå till förut tillämpad praxis i detta hänseende -- för den händelse utredningsmannens förslag skulle lagfästas -- synes mig icke möta några svårigheter, enär frågan om den ena eller andra bestämmelsen om underhållet är en ekonomisk fråga, som ganska lätt kan beräknas på ett rättvist sätt.

Skulle den föreslagna bestämmelsen bli lagfäst, bortelimineras den ofta besvärliga frågan vad som menas med mindre och större reparation, en fråga som ofta torde komma att skapa irritation mellan parterna. En be- stämmelse om full underhållningsskyldighet torde också komma att pre- miera den duktige och ordentlige arrendatorn, vilken i tid botar de mindre bristerna, varigenom underhållet på lång sikt blir billigare både för ar-

rendatorn och pastoratet, givetvis under förutsättning att arrendebeloppets storlek regleras efter den större eller mindre underhållningsskyldigheten.

Statens sakrevision anser tveksamhet kunna råda om lämpligheten av att i boställsordningen, i motsats till vad som gäller enligt föreskrifterna i den sociala arrendelagstiftningen, stadga skyldighet för arrendatorerna att svara för det fulla underhållet samt anför vidare.

I mera utpräglade jordbruksbygder med bärkraftiga jordbruk har det uppenbarligen gått bra att ålägga arrendatorn att utföra även annan än mindre reparation. Men i skogsbygderna, framförallt i mellersta delarna av Sverige och i Norrland, skulle införandet av en tvingande bestämmelse om att arrendatorn skall vara underhållsskyldig få mycket olyckliga verkningar. Granskningsmännens erfarenheter, vilka för majoriteten av granskningsmännen vunnits icke blott under själva granskningsarbetet utan kanske främst under deras ordinarie gärning och verksamhet i dessa trakter, tala för att i så fall icke obetydliga svårigheter kunna uppstå att få fullgoda arrendatorer till boställena, bland annat i konkurrens med bolagen, vilkas jordbruk, med vilka jämförelse kan komma i fråga, falla under sociala arrendelagens bestämmelser. Härtill kommer, att det i praktiken visat sig svårt att trots den mest energiska kontroll förmå arrendatorn av ett mindre boställe att utföra alla de underhållsarbeten, som i så fall skulle åligga honom att verkställa. Det blir ofta jordägaren, som i dessa bygder slutligen får stå för kostnaderna. Granskningsmännen vilja därför för sin del yrka på att nuvarande ordning med valfrihet för pastoratet i denna fråga bibehålles.

Önskvärt vore dock om denna valfrihet ej finge gälla oinskränkt från fall till fall. Stiftsnämnden borde genom utfärdade anvisningar kunna förmå pastoraten att regionalt följa en gemensam linje.

Som skäl för att införa obligatorisk skyldighet för arrendatorn att ombesörja hela underhållet har angivits svårigheten att i det enskilda fallet draga gränsen mellan större eller mindre reparation. Denna svårighet har högst avsevärt överdrivits. Begreppet mindre reparation har numera blivit noggrant exemplifierat. I följande uppräknig, vilken inryckts i de flesta bolagskontrakt i Bergslagsområdet, äro de arbeten angivna, som äro att hänföra till mindre reparationer: underhåll av rödfärgning och tjärstrykning, underhåll av all inre målning, omsättning av tapeter, ersättande av trasiga tegelpannor och lagning av spåntak, lagning av golv och trappor, reparation av fönster och dörrar, omsättning av kakelugnar, ersättande av löstagbara, skadade delar av spisar, inläggning av nya pallar i stall och ladugård, reparation av häckar därstädes, förnyande av vindskidor, nock och stuprännor å åbyggnaderna, lagning och erforderlig rensning av vatten- och värmeledning samt brunnar jämte alla åtgärder i övrigt, som kunna räknas till löpande underhåll.

I avgivna yttranden över sakrevisionens promemoria ha *kammarkollegiet, stiftsnämnderna i Uppsala, Lunds, Karlstads, Härnösands, Luleå och Visby stift* samt *svenska landskommunernas förbund* anslutit sig till sakrevisionens förslag.

Föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a., Östergötlands läns ecklesiastika arrendatorsförening, Kronobergs läns arrendatorsförening och riksförbundet landsbygdens folk ha — med avstyrkande av såväl utredningsmannens som sakrevisionens förslag — hävdad, att arrendator av löneboställe icke skäligen bör åläggas större underhållsskyldighet, än som i nyttjanderättslagens sociala arrendebestämmelser föreskrives för bland annat vissa bolagsarrendatorer, vilka allenast kunna tillförbindas att utföra mindre reparationer. Förstnämnda sammanslutning har på denna punkt anfört följande.

Förslaget att arrendatorn skall svara för även större reparationer å husen betyder ett steg bakåt. År 1932 ansåg man det påkallat att normalt befria arrendatorerna från alla större reparationer. Samma bestämmelse har för vissa arrendatorer genom den sociala arrendelagstiftningen införts så sent som den 1 januari 1944. De skäl, som föranlett dessa ändringar, torde alltså gälla i full utsträckning. I allmänhet anser man sig icke med förtroende kunna överlåta nybyggande åt arrendatorerna. Då synes det icke heller logiskt att ålägga dem att utföra större reparationer. Om man undantagsvis likväl skulle kunna göra det och om man då även räknar med att kunna få reparationen utförd billigare genom arrendatorn än genom någon annan, så är det ju ingenting som hindrar, att pastoratet eller annan representant för jordägaren överlåter åt arrendatorn att mot särskild betalning verkställa reparationen. I detta sammanhang kan påpekas, att arbetskraften på jordbruket kanske snart är lika dyrbar som inom byggnadsbranschen. I varje fall är det mera ont om arbetskraft till jordbruket än inom byggnadsbranschen. Även detta talar mot att större reparationer skulle åläggas arrendatorn. Vi anhålla, att hithörande sociala bestämmelser i nyttjanderättslagen måtte komma att gälla i fråga om reparationskyldighet på laga hus å löneboställen.

Kronobergs läns arrendatorsförening anser, att några bärande skäl överhuvud icke kunna åberopas för att en arrendator av publik jord skall kunna åläggas större skyldighet beträffande underhåll av egendomens hus än en arrendator av bolagsjord eller privatägd jord, då ägare av publik jord innehar denna av samma skäl som bolag eller enskild spekulant, nämligen i syfte att äga realkapital.

Arrendevillkorens bestämmande.

Den av utredningsmannen föreslagna överflyttningen av uppgiften att upprätta förslag till arrendekontrakt från pastorat till boställsnämnd avstyrkes av *stiftsnämnderna i Uppsala, Linköping, Strängnäs och Västerås* såsom stridande mot grundprincipen i gällande boställsordning om pastoratets självförvaltningsrätt med avseende å löneboställena; samma stiftsnämnder göra gällande, att syftet med förslaget kan vinnas utan lagändring genom ett intimare samarbete mellan boställsnämnd och pastorat, sådant detta för närvarande praktiseras inom vissa stift.

Även om genom förslaget större likformighet vid arrendesättningen

skulle uppnås inom boställsdistrikten, är *stiftsnämnden i Linköping* icke övertygad om att en sådan likformighet under alla förhållanden skulle vara till enbart nytta.

Hänsyn till de lokala förhållandena och till arrendatorerna måste efter sättas och detta i sin tur kan säkerligen leda till konsekvenser, som kunna vara till skada för det allmänna. Före tillkomsten av 1932 års boställslagstiftning fanns en dylik likformighet. Den ansågs med allt skäl icke giva tillräckligt utrymme för de lokala intressenas bevakande.

Stiftsnämnden i Växjö som — av samma skäl som nyssnämnda stiftsnämnder — ställt sig tveksam till förslaget, anser, att bestämmelsen om skyldighet för boställsnämnden att efterkomma av pastoratets ombud framställda önskemål i varje fall bör omredigeras.

Pastoratsombuden utses i regel utan att erhålla några direktiv. Pastora ten — kyrkoråd eller stämma — lära för övrigt, såvitt angår nu ifrågava rande förrättningar, knappast hava möjlighet lämna sådana, eftersom ett blivande arrendebelopp storlek i hög grad blir beroende av bl. a. de byggnadsförbättringar, som boställsnämnden beslutar inför den nya arrendeperioden. I realiteten komme nu enligt den sakkunniges förslag pastoratsombudet — som icke sällan saknar tillräckligt jämförelsematerial för en riktig arrendesättning och som kan befaras icke helt kunna frigöra sig från personliga hänsyn — att tillerkännas en befogenhet, som, om den utnyttjas, i realiteten bleve större än pastoratens organ äga enligt nu gällande ordning. Att åt en enskild person inrymma så stora befogenheter, som föreslagits, måste därför bestämt avstyrkas.

Även *stiftsnämnderna i Skara och Karlstad* hysa betänkligheter mot förslaget av principiell art men vilja likväl icke motsätta sig detsamma, *stiftsnämnden i Skara*, enär inskränkningen i pastoratens förvaltningsrätt — med hänsyn till skyldigheten i princip för boställsnämnden att efterkomma av pastoratets ombud framställda önskemål — i realiteten icke blir så stor och *stiftsnämnden i Karlstad* med hänsyn till att hittills gällande ordning i vissa fall icke varit tillfredsställande.

Stiftsnämnderna i Lund, Härnösand, Luleå och Visby tillstyrka i huvudsak förslaget. *Stiftsnämnden i Lund* har i sitt yttrande gjort följande påpekande.

Stiftsnämnden anser det nödvändigt att när utarrendering berör bostäl len med skog, tillfälle beredes stiftsjägmästaren att yttra sig över upp gjort förslag till arrendekontrakt. Det skulle i motsatt fall kunna inträffa att kontraktförslaget icke komme att överensstämma med bestämmel serna i fastställd skogshushållningsplan eller bleve stridande mot kravet på en rationell skogsvård. Lämpligen torde föreskrift härom inarbetas i tillämpningskungörelsen.

Till den föreslagna bestämmelsen att boställsnämnd skall meddela be slut, huruvida arrendatorn äger optionsrätt, vill *stiftsnämnden i Luleå* foga ett tillägg och anför härom.

Enär tillämpningen av optionsrättsinstitutet icke sällan stöter på svårigheter och konsekvenserna av en felbedömning kunna bli jämförelsevis allvarliga, torde böra övervägas, huruvida icke — i analogi med föreskriften i 32 § 4 st. boställsordningen — till den föreslagna paragrafen borde fogas ett tillägg av innehåll att, i sådana fall, då inom boställsnämnden vid beslut om optionsrätt yppas skiljaktiga meningar eller vederbörande arrendator så påyrkar, ärendet skall hänskjutas till stiftsnämnden för prövning och avgörande.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län finner förslaget innebära, att pastoratens självverksamhet beskäres på ett mycket olyckligt sätt, och anser det inkonsekvent att låta boställsnämnden bestämma arrendevillkoren samtidigt som den är skyldig efterkomma framförda önskemål.

Ur rationell synpunkt kan säkerligen den i förslaget ifrågasatta ändrade anordningen beträffande förfarandet vid upplåtelse av löneboställe förordas, framhåller *länsstyrelsen i Malmöhus län*, men länsstyrelsen hyser dock vissa betänkligheter mot en sådan väsentlig ökning av boställsnämndens åligganden, som ändringen skulle medföra. Länsstyrelsen anför i fråga om förslaget i denna del vidare.

Redan för närvarande torde det vara förenat med ej ringa svårighet att finna lämpliga personer, som jämsides med sin borgerliga gärning ha tillräcklig tid att helt ägna sig åt detta bestyr. Visserligen förutsätter förslaget en ökning av de till ledamöterna utgående arvodena, men länsstyrelsen är icke helt övertygad om att den antydda svårigheten härigenom elimineras. — Även om § 25 i övrigt godtages, synes i allt fall den ovillkorliga föreskriften beträffande boställsnämnds efterkommande av pastoratsombudens framställningar vid arrendevillkorens bestämmande böra ändras på så sätt, att paragrafen endast utsäger, att framställningarna i görligaste mån beaktas eller med andra ord att ordet »skall» utbytes mot »bör i görligaste mån».

Jämväl *kammarkollegiet* har framfört vissa kritiska anmärkningar mot utredningsmannens förslag på denna punkt.

Med hänsyn till den rätt, som enligt förslaget förefinnes för nämnden att frångå pastoratets önskemål — och som motsvarar den rätt till jämkning i pastoratets kontraktsförslag, nämnden för närvarande har — samt den återverkan arrendevillkoren enligt tillämpningskungörelsen kommer att utöva vid fastställandet av normalavkastningen, torde pastoratets intressen knappast kunna anses bliva åsidosatta om i stället föreskrives, att nämnden skall efter samråd med pastoratet fastställa arrendevillkoren. Sådant samråd synes också böra ske med arrendatorn, om dylik finnes. Kollegiet föreslår, att stadgandet avfattas i enlighet härmed. Oaktat bestämmanderätten sålunda skulle helt tillkomma boställsnämnden, torde dock i stadgandet böra — närmast såsom direktiv för nämnden — bibehållas föreskriften om att arrendevillkoren icke må strida mot gällande bestämmelser eller lända till skada för bostället eller eljest för det allmänna ävensom att villkoren, såvitt angår optionsberättigad arrendator, skola tillgodose dennes berättigade intresse.

Även om invändningar av principiell natur möjligen kunna riktas mot förslaget, att boställsnämnden skall bestämma arrendevillkoren, anser sig *statskontoret* likväl böra förorda detsamma med hänsyn till den effektivisering av den ekonomiska förvaltningen av boställena, som det kan väntas medföra. Bestämmelsen om skyldighet för boställsnämnden att efterkomma av pastoratets ombud framställda önskemål bör dock enligt ämbetsverkets mening utbytas mot en bestämmelse av innehåll att arrendevillkoren böra fastställas med beaktande av de önskemål, som kunna framställas av nämnda ombud.

Av övriga remissinstanser tillstyrka *egnahemstyrelsen* samt *hushållningssällskapen i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län* helt allmänt vad utredningsmannen på denna punkt föreslagit. *Ärkestiftets pastoratsförbund* och *svenska pastoratens riksförbund* avstyrka däremot förslaget, *riksförbundet* under förmenande att, även om den föreslagna ändringen i sättet för arrendevillkorens bestämmande icke är så stor, den dock kommer att få betydande psykologiska verkningar genom att minska pastoratens intresse för sina boställen och känsla av ansvar för deras förvaltning. *Östergötlands läns ecklesiastika arrendatorsförening* finner förslaget innebära en förbättring i jämförelse med nu gällande ordning genom att det är ägnat att medföra större enhetlighet och jämnhet i arrendevillkoren samtidigt som det lämnar mindre spelrum för personliga synpunkter, sympatier och antipatier vid arrendeuppgårelsen. *Föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne* tillstyrker förslaget men anser bestämmelsen om skyldighet för boställsnämnden att efterkomma av pastoratet framställda önskemål böra utgå såsom oförenlig med kravet på partslikställighet mellan pastoratet och arrendatorn.

Utredningsmannens förslag i denna del har föranlett de av *statens sakrevision* tillkallade granskningsmännen till följande uttalande.

Granskningsmännen ha under sin reseverksamhet med stöd av erhållna skriftliga uppgifter, kompletterade med muntliga upplysningar vid besök å boställena, sökt att närmare från fall till fall bedöma skäligheten av utgående arrendeavgälder. De ha därvid funnit, att arrendesättningen i allmänhet måste anses mycket ojämn. Ofta har den också visat sig vara låg, stundom alltför låg.

Orsakerna härtill torde vara flera. I första hand ha granskningsmännen fäst sig vid den mellanställning, som boställsnämndernas ordförande ofta kommit att intaga mellan kyrkofondens berättigade intresse av att skäliga arrenden utgå och arrendatorernas önskan, att ett så lågt arrende som möjligt sättes. Då pastoraten därvid av lokala personliga hänsyn m. m. stundom visat sig benägna att mera se till den tilltänkta arrendatorns än kyrkofondens bästa, har boställsnämndens ordförande utsatts för ett tryck, som ej sällan medvetet eller omedvetet resulterat i eftergift för pastoratens önskemål. Detta är så mycket mera förklarligt som preliminärt arrendekontrakt ofta redan ingåtts mellan pastoratet och arrenda-

lorn, innan boställsnämnden blivit i tillfälle att pröva förslaget till arrendevillkor. För boställsnämnden är det då svårt att genomdriva mera väsentliga ändringar av förslaget. Pastoratsmyndigheterna äga genom sin starkt lokala förankring vidare ej alltid tillräcklig erfarenhet att rätt avväga ett arrendebeloppets storlek.

Förhållandena beträffande arrendesättningen äro enligt granskningsmännens mening sådana, att åtgärder böra vidtagas för åstadkommande av en mera enhetlig och objektivt fastställd arrendenivå.

Efter att hava tillstyrkt ett av utredningsmannen framlagt förslag om samordning i tiden av förrättningar för ekonomisk besiktning, arrendeuppskattning och uppskattning av normalavkastning anföra granskningsmännen vidare.

Däremot anse sig granskningsmännen icke kunna tillstyrka en överflyttning av arrendevillkorens bestämmande till boställsnämnden och därmed ej heller förslaget, att pastoratet skall anmäla till stiftsnämnden, om det ej kan åstadkomma utarrendering i enlighet med av boställsnämnden fastställt förslag till arrendekontrakt. En sådan ändring av den nu tillämpade ordningen torde enligt deras mening få anses alltför ingripande i grunderna för 1932 års boställsordning. Pastoratens förvaltningsbefogenheter skulle därigenom på en vital punkt så komma att inskränkas, att deras intresse för boställsförvaltningen med stor sannolikhet allvarligt äventyras. Visserligen föreslår Gynnerstedt, att »vid bestämmande av arrendevillkoren skall boställsnämnden efterkomma av pastoratets ombud framställda önskemål, såvida de icke strida mot gällande bestämmelser». Det är dock uppenbart, att en sådan bestämmelse kan leda till besvärliga slitningar. Vinsten med reformen torde bli relativt ringa. Förslaget kan icke heller på grund härav tillstyrkas. Den utförda granskningen av arrendesättningen har heller ej givit vid handen, att ett så radikalt botemedel behöver tillgripas, som här ifrågasatts. Ett studium av de förfaranden, som av vederbörande pläga tillämpas vid arrendeavgäldernas bestämmande, synes även tala för att andra vägar böra beträdas, i varje fall i första hand.

En samordning av ovannämnda tre förrättningar, på sätt föreslagits, praktiseras redan inom bland andra Uppsala, Växjö och Lunds stift. Granskningsmännen ha tyckt sig finna, att i de fall så skett arrendesättningen bättre speglar de faktiska förhållandena å boställena och framförallt bättre stått i överensstämmelse med planerade istandsättningar av byggbeståndet. Vidare har uppmärksammats, att åtskilliga pastorat inom flera besökta stift med förkärlek vända sig till boställsnämndens ordförande med begäran om att denne skall för deras räkning verkställa arrendeuppskattning. Uppenbarligen finna pastoratsmyndigheterna det innebära en fördel att kunna förelägga arrendatorn ett på så sätt uppgjort opartiskt förslag till arrendeavgäld. Flera stiftsjägmästare ha slutligen utöver sina författningssenliga arbetsuppgifter nedlagt ett oegennyttigt och förtjänstfullt arbete i samband med uppskattningen av normalavkastningen för uppnående av en skälig och enhetlig arrendesättning. Arrendesättningen utvisar i sådana fall en bild, som är gynnsammare ju större stiftsjägmästarens arbetsinsats varit.

Dessa förhållanden ha bibragt granskningsmännen den uppfattningen, att det bör vara möjligt att förbättra arrendesättningen utan att tillgripa

införandet av en myndighetsförvaltning, som Gynnerstedts förslag i denna del torde få anses innebära. Granskningsmännen vilja i stället i anslutning till vad som på sina håll redan tillämpats förorda en ordning, enligt vilken pastoratet med bibehållen rätt att bestämma arrendevillkoren borde söka hjälp av och samarbete med boställsnämndens ordförande vid fastställandet av arrendeavgäldens storlek. Genom boställsnämndsordförandens försorg borde verkställas en såvitt möjligt objektiv arrendeuppskattning. Till ledning vid denna uppskattning, som skulle utföras i anslutning till den ekonomiska besiktningen, borde tjäna vissa normer och riktlinjer, enligt vilka bestämda värden kunde åsättas de på arrendeavgäldens storlek inverkan faktorerna vid ett boställe, t. ex. arealen åker och äng av olika godhetsklasser, byggnadernas omfattning, ändamålsenlighet och beskaffenhet, ägofigurering och gårdens läge. Denna normerade skriftliga arrendeuppskattning borde verkställas i god tid, innan pastoratet hade att i vanlig ordning upprätta och underställa boställsnämnden arrendekontraktet för godkännande. Vid pastoratens ställningstagande till förslaget till arrendeavgäld, liksom i regel vid uppgörande av arrendekontrakt, förutsattes, att samråd äger rum med boställsnämndsordföranden.

Granskningsmännen ha även lämnat en närmare redogörelse för det enligt deras mening lämpligaste tillvägagångssättet vid en sådan arrendeuppskattning.

De remissinstanser, som yttrat sig över vad sakrevisionen i förevarande fråga anfört, hava i allmänhet endast hänvisat till sina yttranden över utredningsmannens förslag. *Stiftsnämnden i Skara* har efter att hava erinrat om sin tidigare uttalade ståndpunkt i frågan — vilken egentligen motive-rats av önskemålet att erhålla en jämnare arrendesättning — beträffande sakrevisionens förslag anfört följande.

Stiftsnämnden anser sig icke hava anledning ändra sin sålunda uttalade mening men finner sig å andra sidan icke helt kunna bortse från att förslaget kan för pastoraten synas innebära en sådan inskränkning i deras förvaltningsbefogenheter, att deras intresse för boställsförvaltningen minskas. Stiftsnämnden skulle därför enbart med tillfredsställelse se, om det ginge att skapa garantier för en mera enhetlig arrendesättning utan att vidtaga av Gynnerstedt ifrågasatta ingripande åtgärder. Den av sakrevisionen föreslagna normerade skriftliga arrendeuppskattningen genom boställsnämndsordförandens försorg anser stiftsnämnden dock icke kunna tillgodose detta önskemål.

I likhet med sakrevisionen anser *stiftsnämnden i Härnösand* normerad skriftlig arrendeuppskattning vara att föredraga framför en överflyttning till boställsnämnden av det definitiva fastställandet av arrendevillkoren.

Kammarkollegiet ställer sig kritiskt mot det av sakrevisionens granskningsmän framförda förslaget och framhåller.

Enligt utredningsmännen skulle boställsnämndsordföranden ha att verkställa en arrendeuppskattning efter vissa normer (»en skriftlig normerad

arrendeuppskattning»), varefter pastoratet skulle efter samråd med boställsnämndsordföranden upprätta arrendekontrakt och underställa detta boställsnämnden för godkännande. Kollegiet kan emellertid icke finna, att detta omständliga förfarande skulle medföra någon nämnvärd fördel i sak för pastoratet. Boställsnämndsordförandens arrendeuppskattning och rådgivning torde nämligen bliva av sådan betydelse vid arrendevillkorens uppgörande, att pastoratets berättigade intressen knappast kunna anses bliva åsidosatta, om i stället arrendevillkoren uppgöras omedelbart av boställsnämnden efter samråd med pastoratet.

Ändrad disposition av löneboställe.

Utredningsmannens förslag att stiftsnämnd och boställsnämnd jämte pastorat skola kunna taga initiativ till ändrad disposition av boställe biträdes av *stiftsnämnderna i Linköpings, Strängnäs, Växjö, Lunds, Göteborgs och Luleå stift. Stiftsnämnden i Strängnäs stift* anser, att ett sådant initiativ bör mot pastorats bestridande leda till ändrad disposition allenast, då synnerliga skäl för ändring föreligga. *Stiftsnämnden i Västerås stift* uttalar starka principiella betänkligheter mot förslaget med hänsyn till risken för att pastoratens självförvaltning på det kyrkligt ekonomiska området genom ökningen av kontrollmyndigheternas befogenheter icke blir stort mer än en fiktion.

Den föreslagna bestämmelsen att ärenden angående ändrad disposition av boställe skall underställas Kungl. Maj:ts prövning och avgörande, tillstyrkes i princip av *stiftsnämnden i Lund*, som dock anser densamma böra begränsas att avse endast större förändringar i dispositionen. *Stiftsnämnden* anför härom följande.

Stiftsnämnden förutsätter att smärre förändringar av arrendeområdets storlek såsom t. ex. anläggande av betesvallar på skogsmarken, överförande till skogsmark av mindre områden, som icke längre äro tjänliga för jordbruk, eller mindre regleringar mellan tvenne bredvid varandra liggande arrendelotter icke böra underställas Kungl. Maj:ts prövning. Dylika oväsentliga ändringar av arrendeområdes storlek äro icke av den vikt, att de böra föras under Kungl. Maj:ts prövning, som i onödan skulle fördröja utarrenderingsförfarandet. En dylik mindre ändring av arrendeområdets storlek skulle på grund av det ifrågasatta omständliga förfarings sättet troligen i många fall icke komma till stånd även om densamma vore synnerligen önskvärd.

Övriga stiftsnämnder med undantag av *stiftsnämnderna i Skara och Härnösand*, vilka icke yttrat sig på denna punkt, ställa sig mer eller mindre avvisande mot det föreslagna underställningsförfarandet. Återkommande argument äro därvid, att *stiftsnämnderna* genom sin sammansättning äro bäst skickade att pröva och avgöra frågor som dessa, där praktisk erfarenhet och god lokalkänedom utgöra förutsättningar för den lämpligaste lösningen och där skyndsamt handläggning på grund av deras ofta bråd-

skande natur är av nöden *samt att* förslaget strider mot det under senare tid allt oftare uttalade önskemålet om en decentralisering inom förvaltningen.

Stiftsnämnden i Uppsala har mot det av utredningsmannen föreslagna underställningsförfarandet anfört följande.

Den sakkunniges huvudsakliga skäl för detta förslag synes vara, att den ecklesiastika arrendestadgan innehåller samma föreskrift. Dock förmodar han, att den utvidgning, som härigenom göres av kontrollmyndigheternas rätt att ingripa i pastoratens boställsförvaltning, för detta fastighetsbestånds vidkommande i praktiken icke torde vara av större betydelse. Redan av denna anledning anser stiftsnämnden ändring obehörlig. Dessa ärenden måste vidare redan enligt nuvarande lagstiftning underkastas prövning av kontrollerande myndighet, nämligen stiftsnämnden. Förhållandet här och i fråga om ecklesiastika arrendestadgan är icke analogt. Ihågkommas må, att stiftsnämnden själv förvaltar arrendestadgan omfattande fastigheter och att det därför kan vara befogat att även annan myndighet än förvaltaren prövar hithörande förslag.

Ordföranden i boställsnämnderna i I och II boställsdistrikten i Visby stift har å förslaget i denna del framlagt följande synpunkter.

På grund av svårigheterna att på Gotland erhålla duglig och ekonomiskt vederhäftig arrendator å helhetsarrende äro många boställen utarrenderade i lotter för arrondering av närliggande jordbruk. Det har visat sig, att arronderingsbehovet sällan är konstant. För en och annan fastighet växlar det starkt med innehavarens familjeförhållanden, hälsa och arbetskraft, anskaffning av jordbruksmaskiner och mera sådant. I lotter utarrenderade boställen ha därför visat sig fylla ett viktigt socialt behov såsom regulatorer för arronderingsbehovet. Det händer ganska ofta t. o. m. under bestående arrendeperiod, att en arrendator på grund av att han nödgas inskränka sitt jordbruk begär att få överlåta arrendelott eller del därav till annan, som kan behöva utvidga sitt. Det synes knappast nödvändigt eller ens lämpligt att besvara Kungl. Maj:tt med frågor om sammanslagning av ett par arrendelotter eller överflyttning av några tunnland jord från en till en annan. Det skulle också ofta innebära sådan tidsutdräkt att avsikten med dispositionsändringen skulle omintetgöras.

Inom stiftet har hittills ej funnits något fall, där det varit lämpligt ändra disposition av ett boställe, där ej pastoratet själmant eller efter påpekande från boställsnämnden ingått till stiftsnämnden med begäran här om. I de flesta fall har sådan ändrad disposition medfört avsevärd vinst.

Här kräves emellertid möjligast smidiga anordningar. Från synpunkten härav skulle det vara lämpligast om i fall, där pastorat, arrendator och boställsnämnd äro ense, boställsnämnden bestämmer och i andra fall stiftsnämnden på framställning av pastorat, arrendator eller boställsnämnd äger förordna om dispositionsändring. Nödigt korrektiv finnes ju i rätten att överklaga såväl boställsnämndens som stiftsnämndens beslut.

Efter att ha framhållit att förslaget komme att medföra en ytterligare byråkratisering av boställsförvaltningen, en utveckling, som vore direkt skadlig, anför *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*.

Utredningsmannens misstro till den lokala förvaltningens förmåga att själv pröva och avgöra uppkommande frågor skyttar tydligt fram i förslaget 31 §. Beslutanderätten har där överlåtits på Kungl. Maj:t i de fall, då pastoratet ej vill ånyo utarrendera jordbruksboställe eller pastoratet önskar ändra arrendeområdets storlek eller boställets egenskap av självständigt eller osjälvständigt jordbruk. Då vad sålunda stadgats om löneboställe även skall gälla särskild arrendelott, torde överdriften ligga i öppen dag. Ändring i föreslagen riktning skulle bidraga att ytterligare binda pastoratens handlingsfrihet.

Kammarkollegiet tillstyrker förslaget på denna punkt med följande motivering.

Det kan måhända synas tveksamt, huruvida den av Gynnerstedt föreslagna författningsändringen må vara behöflig, detta särskilt som för närvarande undersökes olika möjligheter att decentralisera förvaltningsärendena. Å andra sidan kan åberopas vad den sakkunnige anført om den intensifiering av statskontrollen över jordbruksärenden, som numera är aktuell. Med beaktande av sistnämnda förhållande och med hänsyn till att initiativ till dispositionsändringar enligt betänkandet må tagas ej allenast av pastorat utan ock av boställsnämnd och stiftsnämnd samt därtill att motsvarande underställning äger rum, såvitt angår de i ecklesiastik arrendestadga avsedda fastigheterna, torde tillräckliga skäl kunna anses föreligga för den sakkunniges förslag i denna del.

Från *statskontorets* sida ifrågasättes, huruvida icke Kungl. Maj:ts befattning med ärenden angående ändrad disposition av boställe kunde begränsas till mera betydelsefulla frågor och här avsedda spörsmål av mindre vikt överlämnas till kammarkollegiets avgörande.

Egnahemsstyrelsen framhåller, att lantbruksnämnderna, på grund av sin befattning med fastighetsplaneringen inom jordbruket, ha ett starkt intresse av hur frågor om ändrad disposition av boställe lösas, och ifrågasätter därför, huruvida icke föreskrift bör meddelas om inhämtande av lantbruksnämnds yttrande i dylika ärenden.

Svenska pastoratens riksförbund samt *hushållningssällskapen i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län* tillstyrka förslaget.

Föreningen arrendatorer av ecklesiastika hemman i Skåne u. p. a. anser det olämpligt, att pastoraten själva skola kunna få driva jordbruk på boställena, enär denna möjlighet stundom använts för att avkoppla en för majoriteten inom pastoratet misshaglig arrendator och därigenom beröva denne honom eljest tillkommande optionsrätt.

Statens sakrevision avstyrker de av utredningsmannen föreslagna bestämmelserna om ändring av löneboställes disposition och anför till stöd för sin uppfattning följande.

Grundläggande för frågan om huru bebyggelsen å ett boställe skall utformas är *dispositionen* i stort av bostället. Beslut i viktigare byggnadsfrågor böra därför föregås av omsorgsfulla överväganden rörande planeringen av

den för gården ifråga lämpligaste ekonomiska driftsformen med hänsyn till föreliggande betingelser, såsom läge, jordmån, åkerareal och avsättningsförhållanden. Även socialt hänsynstagande är påkallat. Granskningsmännens erfarenheter giva otvetydigt vid handen, att denna fråga numera i allmänhet väl beaktas. Försyndelser ha kunnat påvisas men dessa ligga längre tillbaka i tiden. Strävan, icke minst från pastoratens sida, att beakta dessa synpunkter på planeringen är omisskännlig och ej annat än i rena undantagsfall har någon obenägenhet från pastoratens sida kunnat spåras att följa av boställsnämnd och stiftsnämnd givna anvisningar.

Att under sådana förhållanden införa och lagfästa en ordning, vilken giver kontrollmyndigheterna befogenhet att ytterligare ingripa i pastoratens dispositionsrätt av ett boställe och som därtill förutsätter, att frågor av denna art skola underställas Kungl. Maj:ts prövning, synes helt onödigt. Ett sådant av Gynnerstedt föreslaget steg i centraliserande riktning torde dessutom komma att väcka stark misstämning hos pastoraten. Då granskningsmännen funnit resultatet av den nuvarande ordningen tillfredsställande, enligt vilken, såsom det visat sig, möjlighet i praktiken redan finnes för boställsnämnd och stiftsnämnd att med beaktande av arrendatorernas berättigade intressen genomföra en såsom önskvärd ansedd ändring av ett boställes disposition, t. ex. genom att sammanslå det med andra brukningsdelar eller helt eller delvis utlägga det till skogsmark eller utarrendera det såsom sidobruk är någon ändring av gällande bestämmelser icke sakligt påkallad.

De remissinstanser, som yttrat sig över vad sakrevisionen anført, inskränka sig i allmänhet till att hänvisa till sina yttranden över utredningsmannens förslag. I motsats till sakrevisionen anser *kammarkollegiet*, att boställsnämnd och stiftsnämnd böra erhålla en uttrycklig rätt att taga initiativ till ändrad disposition och framhåller.

Anmärkas må emellertid, att enligt ordalydelsen av 30 § 3 punkt boställsordningen initiativ till förändrad disposition kan tagas endast av pastoratet. Även om boställsnämnd och stiftsnämnd möjligen redan nu kunna indirekt framtvinga en förändrad disposition, synes det vara lämpligt, att nämnda vederbörande erhålla en författningsenlig rätt att taga initiativ till en dispositionsändring, som må vara önskvärd.

Föredraganden.

Såsom inledningsvis framhållits, förutsatte statsmakterna vid antagandet av 1943 års sociala arrendelagstiftning, att jämväl den ecklesiastika boställsordningens arrendebestämmelser skulle bli föremål för en revision i syfte att bringa dem i närmare överensstämmelse med nämnda lagstiftning. Vid utformningen av det förslag till ändringar av boställsordningen, vilket jag i detta sammanhang förordar, ha också i huvudsak grunderna för de år 1944 ikraftträdde bestämmelserna i nyttjanderättslagen ansetts böra vara normerande. Härvid har sålunda iakttagits den rätt naturliga regeln, att utarrendering av ecklesiastik — liksom även annan publik — jord bör ske efter i görligaste mån samma bestämmelser som genom all-

män lagstiftning fastställt till reglerande av rättsförhållandet mellan enskilda jordägare och arrendatorer. Denna princip har även varit vägledande vid de åren 1944 och 1945 företagna omarbetningarna av arrendebestämmelserna för kronoegendomar och ecklesiastika arrendegårdar. I de båda författningar, vari meddelats arrendeföreskrifter för dessa två kategorier av publik jord, har den regel, som jag nyss framhöll som naturlig, följts icke blott på det sättet, att nyttjanderättslagens tvingande stadgan genom motsvarande föreskrifter i allmänhet gjorts tillämpliga vid utarrendering av dylik jord utan även så, att allmänna lagens dispositiva arrendebestämmelser i stor utsträckning gjorts ovillkorligt gällande för de i nämnda författningar reglerade publika arrendena. Denna lagstiftningsgrundsats fastslogs av statsmakterna redan vid antagandet av 1934 års förordning angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom. Samma grundsats iaktogs sedermera år 1945 i den i administrativ ordning utfärdade ecklesiastika arrendestadgan.

Då den år 1932 tillkomna ecklesiastika boställsordningen nu skall omarbetas i syfte att däri införa vissa av arrendesociala synpunkter betingade stadgan av tvingande natur, synas tungt vägande skäl tala för att revisionen utsträcker dithän, att även nyttjanderättslagens dispositiva bestämmelser göras bindande vid arrendeupplåtelser av ecklesiastika löneboställen, i den mån icke avvikelser därifrån av särskild anledning finnas i vissa fall påkallade. Härigenom komme de i skilda författningar meddelade arrendebestämmelserna för kronojorden och huvuddelen av den ecklesiastika jorden — löneboställen och arrendegårdar — att i detta betydelsefulla hänseende överensstämma.

Vad närmare angår de sociala arrendebestämmelsernas införande i boställsordningen, finner jag tillräcklig anledning icke föreligga att här — såsom i nyttjanderättslagen — begränsa dessa bestämmelsers tillämpning till arrendefastigheter, omfattande högst 50 hektar odlad jord. De reviderade föreskrifterna i boställsordningen böra sålunda enligt min mening gälla beträffande samtliga löneboställen oavsett deras storlek.

Vid den av 1943 års sociala arrendelagstiftning föranledda omarbetningen av arrendebestämmelserna för kronoegendomarna samt vid utformningen av arrendestadgan för de ecklesiastika arrendegårdarna ansågos på grund av föreliggande speciella förhållanden vissa av de sociala arrendebestämmelserna icke böra göras tillämpliga på dessa jordbruksfastigheter. Sålunda begränsades ej underhållsplikten för arrendatorerna till skyldighet att utföra endast mindre reparationer. I stället ålades arrendatorerna att städs i fullgott stånd underhålla vid egendomen befintliga byggnader och dess övriga tillhörigheter. Härvid utgick man emellertid från, att denna underhållsskyldighet icke borde omfatta andra arbeten än sådana, som vore hänförliga till det normala underhållet. Mera omfattande reparationer,

vilka kunde betraktas som ombyggnad och påkallades av byggnadernas förslitning trots ett tillfredsställande underhåll, förutsattes skola åvila den publike jordägaren. En närmare redogörelse för de skäl, som ansågos böra föranleda den här avsedda avvikelser från nyttjanderättslagens sociala bestämmelser, har lämnats i den proposition (nr 61), varmed förslag framlades till 1944 års ändringar i förordningen angående kronoegendomarnas förvaltning. Enligt min mening få dessa skäl anses äga motsvarande giltighet med avseende å de ecklesiastika löneboställena. Jag finner mig därför böra förorda, att de ecklesiastika boställsarrendatorerna åläggas en underhållsskyldighet av samma omfattning som publika arrendatorer i övrigt.

I detta sammanhang synes även föreligga anledning att ompröva boställsnämndens sammansättning. Enligt vissa kyrklig-ekonomiska författningar ankommer på boställsnämnd ett flertal betydelsefulla uppgifter, såsom ekonomisk besiktning av löneboställe och prästgård, godkännande av förslag till arrendekontrakt för löneboställe, arrendeuppskattning å ecklesiastisk arrendegård, uppskattning av löneboställes normalavkastning och värdering av till försäljning ifrågasatt kyrklig jord. Boställsnämndens tre ledamöter skola enligt boställsordningen vidare å löneboställe förrätta i nyttjanderättslagen avsedda till- och avträdessyner ävensom särskilt påkallade syner.

De i vissa stift bildade ecklesiastika arrendatorsföreningarna ha vid olika tillfällen gjort framställningar om beredande av utrymme i boställsnämnd för det speciella arrendatorsintresset. I sitt förslag har utredningsmannen även sökt tillgodose de från arrendatorerna härutinnan framställda anspråken genom att förorda en föreskrift av innebörd, att hushållningssällskapens förvaltningsutskott framdeles skulle utse den ledamot i boställsnämnden, som för närvarande förordnas av stiftsnämnden. Samtidigt har utredningsmannen också föreslagit, att stiftsnämnden i stället för länsstyrelsen skulle utse ordföranden i boställsnämnden. Den sålunda föreslagna ändrade sammansättningen av boställsnämnden har mött erinran från en del remissinstanser, av vilka några förordat helt andra lösningar på denna punkt.

Vad först angår ordföranden i boställsnämnden, så ha enligt min mening de vid boställsordningens tillkomst anförda skälen för att låta denne förordnas av länsstyrelsen icke förlorat sin giltighet. Vid en revision av boställsordningen efter grunderna för den sociala arrendelagstiftningen synes även det förhållandet, att boställsnämnden i boställsförvaltningen får en med nämnda lagstiftnings arrendenämnd delvis jämförlig funktion, ytterligare tala för att länsstyrelsen alltjämt skall utse boställsnämndsordföranden.

Med hänsyn till att boställsnämnden eller dess tre ledamöter ha att å lö-

nebställe förrätta ekonomisk besiktning och syn ävensom, då optionsberättigad arrendator finnes, avgöra arrendevillkoren vid fortsatt arrende, vid vilka förrättningar de av nämnden fattade besluten i allmänhet få stor ekonomisk betydelse för arrendatorn, synes mig framkomna yrkanden om ändring av boställsnämndens sammansättning för att få de speciella arrendatorsintressena företrädda inom nämnden icke skäligen böra avvisas. Flera alternativa lösningar för att tillvarataga dessa intressen vid boställsnämndens förrättningar äro enligt min mening tänkbara. Stort avseende synes i detta sammanhang böra fästas därvid, att enligt nyttjanderättslagens synebestämmelser jordägaren och arrendatorn i första hand äga att själva utse synemän. Vidare gäller enligt den sociala arrendelagstiftningen, att av arrendenämndens tre ledamöter den ene av de två av länsstyrelsen utsedda ledamöterna skall vara arrendator av jordbruksfastighet. Enligt min mening tala övervägande skäl för att vid den här avsedda revisionen av boställsordningen ändra boställsnämndens sammansättning så, att en ledamot — i analogi med vad som gäller i fråga om arrendenämnderna — skall vara arrendator och utses av länsstyrelsen. Att boställsnämnden även har att verkställa förrättningar, vilka icke beröra något arrendatorsintresse, synes mig icke kunna anföras såsom argument mot den av mig föreslagna ändrade sammansättningen. Mot förslaget kan riktas den erinran, att den krets av lämpliga personer, varur nämnde ledamot skall utses, kommer att i avsevärd mån beskäras. En dylik invändning är givetvis i viss mån berättigad. Framhållas må emellertid, att urvalet icke är begränsat till de eklestastiska boställsarrendatorerna; även arrendatorer av annan publik jord och av enskild jordegendom kunna givetvis ifrågakomma till dylika uppdrag. I övrigt är jag övertygad om att den av mig förordade ändringen i boställsnämndens sammansättning icke skall medföra svårigheter att finna för ledamotskap i boställsnämnd lämpliga personer.

Tillräckliga skäl föreligga enligt min mening icke för den i vissa remissyttranden föreslagna utökningen av antalet ledamöter i boställsnämnden till fyra.

Den av utredningsmannen föreslagna skärpningen av valbarhetsvillkoren för annan ledamot av boställsnämnd än ordföranden har av vissa remissinstanser ansetts komma att i alltför hög grad reducera kretsen av för dessa uppdrag i övrigt kompetenta personer. Från arrendatorshåll har däremot understrukits betydelsen av de föreslagna strängare valbarhetskraven, därest ledamöterna i boställsnämnden fortfarande skola tjänstgöra som synemän.

För min del kan jag icke finna det nödvändigt att — såsom föreslagits — för ledamot i boställsnämnd uppställa de för syneman föreskrivna kompetensvillkoren. I fråga om de ledamöter — ordföranden och arrendatorsrepresentanten — som enligt mitt förslag skola förordnas av länsstyrelsen,

torde tillsättningsmyndigheten utgöra en tillräcklig garanti för att endast lämpliga personer utses. Beträffande åter de av pastoraten för tjänstgöring i boställsnämnd utsedda ledamöterna, så pläga härtill utses kommunala förtroendemän eller andra personer fullt skickade för ifrågavarande uppdrag.

För pastoratsvald ledamot gäller för närvarande som allmänt kompetenskrav, att han skall vara valbar till nämndeman. Enligt min mening bör — förutom det nuvarande särskilda kravet att ledamöterna i boställsnämnd skola vara i orten boende, i lantbruks- och därmed sammanhängande affärsförhållanden kunniga personer — uppställas vissa allmänna, för samtliga ledamöter enhetliga behörighetsvillkor. Det för pastoratsvald ledamot nu föreskrivna allmänna kompetenskravet synes mig, bl. a. med hänsyn till det för innehav av nämndemansbefattning gällande bostadsbandet, härvid icke lämpligen böra göras tillämpligt på jämväl de övriga två ledamöterna i boställsnämnden. Däremot anser jag de allmänna personliga kvalifikationsvillkor, som skäligen böra uppställas på ledamot i boställsnämnd, med fördel kunna utformas i huvudsaklig överensstämmelse med de enligt hyresregleringslagen för hyresnämndens ledamöter gällande valbarhetsvillkoren. I det av mig förordade förslaget till ändringar i boställsordningen ha också de allmänna kompetenskraven för samtliga boställsnämndsledamöter i huvudsak anpassats efter hyresregleringslagens motsvarande bestämmelser.

Vid remissbehandlingen av utredningsmannens förslag ha framförts yrkanden om en sådan ändring av boställsordningen, att syneförrättningar å löneboställe skola verkställas av synemän, utsedda i den ordning nyttjanderättslagen föreskriver. Som skäl för den yrkade ändringen skulle kunna åberopas, att genom 1943 års lagstiftning synenämnderna — jämlikt 2 kap. 59 och 60 §§ nyttjanderättslagen — tillagts en befogenhet att efter företagen undersökning av arrendefastighetens byggnadsbestånd ålägga jordägaren att verkställa ny- eller ombyggnad eller större reparation, där byggnaderna icke uppfylla lagens fordringar. I detta sammanhang måste dock beaktas, att boställsnämnd vid minst vart femte år återkommande ekonomisk besiktning skall tillse, att löneboställets bebyggelse håller en med hänsyn till ortens förhållanden tillfredsställande standard. Härvid äger boställsnämnd otvivelaktigt möjlighet att ålägga pastoratet ny- eller ombyggnad eller reparation å löneboställe i större utsträckning än som erfordras för att uppnå den sociala arrendelagstiftningens minimikrav å arrendefastighetens byggnader. För förvaltningens enhetlighet måste det vidare anses som ett nästan oavvisligt krav, att ekonomisk besiktning, arrendeuppskattning, syn och uppskattning av normalavkastning verkställas av samma personer. Besluten vid dessa förrättningar äro oftast beroende av varandra på ett sådant sätt, att förrättningarna i realiteten måste be-

traktas som en enhet. Ett brytande härav skulle därför ytterligare komplicera den ecklesiastika boställsförvaltningen. Med hänsyn till vad jag här framhållit och då arrendatorsintresset genom den av mig föreslagna sammansättningen av boställsnämnden kommer att bli företrätt inom nämnden, anser jag mig icke böra förorda upphävande av boställsordningens från nyttjanderättslagen avvikande bestämmelser om att boställsnämndens ledamöter i denna sin egenskap jämväl skola vara självskrivna syne-män.

I sitt förslag förordar utredningsmannen borttagande av den nu gällande bestämmelsen, att pastoratet skall upprätta och underställa boställsnämndens prövning och godkännande förslag till arrendekontrakt. Han föreslår i stället, att boställsnämnden skall före arrendeupplåtelsen, i parternas närvaro, hålla ekonomisk besiktning och i anslutning härtill bestämma arrendevillkoren. Vid arrendeavtalets fastställande skall boställsnämnden, enligt utredningsmannens förslag, vara skyldig att efterkomma av pastoratet framställda önskemål, såvida de icke befinnas strida mot gällande bestämmelser eller prövas lända till skada för bostället eller eljest för det allmänna eller icke skäligen tillgodose optionsberättigad arrendators intressen. Ett flertal remissinstanser ha ansett dessa förslag i alltför hög grad inkräkta på pastoratens självförvaltningsbefogenheter med avseende å löneboställena. Statens sakrevision har — med avvisande av förslaget — förordat införande av den ordningen inom ramen för de nuvarande bestämmelserna, att pastoratet skulle, sedan boställsnämndsordföranden verkställt en normerad skriftlig arrendeuppskattning, efter samråd med denne upprätta förslag till arrendekontrakt och underställa detta boställsnämnden för godkännande.

Det synes råda en rätt enig uppfattning om att arrendesättningen vid löneboställena för närvarande ofta påverkas av ovidkommande lokala och personliga hänsyn och att till följd härav arrendenivån är alltför ojämn. Åtgärder för att vinna mera enhetligt och riktigt avvägda arrendeavgälder synas därför påkallade.

Härtill kommer, att vid utarrendering av löneboställe optionsberättigad arrendator i regel finnes. Värdet av optionsrätten till fortsatt arrende är självfallet i väsentlig mån beroende av de arrendevillkor, som fastställas för den nästföljande arrendeperioden. Givet är, att boställsnämnden har lättare att bestämma ett efter de faktiska förhållandena objektivt avvägt arrendebelopp, om den icke såsom för närvarande får sig förelagt ett av pastoratet upprättat förslag till arrendekontrakt. Såsom jag förut antytt föreligger enligt den sociala arrendelagstiftningen möjlighet för optionsberättigad arrendator att genom skiljenämnds förfarande hos arrendenämnd få arrendevillkoren vid förnyat arrende objektivt fastställda.

Eftersom den föreslagna revisionen av boställsordningen väsentligen av-

ser att bättre tillgodose arrendatorsintresset, synas starka skäl tala för att den sociala arrendelagstiftningens subsidiära skiljenämnds-förfarande får på ett principiellt motsvarande sätt bli normaliserande för boställsordningens legala tillvägagångssätt för arrendevillkorens bestämmande. Med hänsyn härtill och till vad jag i övrigt anfört i denna fråga anser jag mig höra förorda en bestämmelse av den innebörden, att boställsnämnden, som i boställsförvaltningen redan har en funktion liknande arrendenämndens enligt den sociala arrendelagstiftningen, skall — i anslutning till ekonomisk besiktning, till vilken pastoratet och arrendatorn skola kallas — bestämma arrendevillkoren vid boställsupplåtelse.

Vid samma förrättning, varunder arrendevillkoren bestämmas, synes boställsnämnden böra meddela beslut, huruvida optionsrätt i det förevarande fallet tillkommer arrendator.

Under senare år ha genomförts vissa för jordbrukets utveckling betydelsefulla reformer, som bland annat avse att genom yttre rationalisering underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar genom sammanslagning eller komplettering med jordbruksjord eller skogsmark. Samtidigt ha statsmakterna antagit en skärpt lagstiftning i syfte att erhålla en effektiv uppsikt över nedläggande av jordbruk å brukningsdel eller del därav eller bortförande av för jordbruket erforderliga byggnader. I anslutning till nämnda jordbrukspolitiska reformer har utredningsmannen i sitt förslag förordat en revision av boställsordningens bestämmelser om förändring av löneboställes disposition. Han har härvid föreslagit införande av rätt för boställsnämnd och stiftsnämnd att — i likhet med pastorat enligt gällande föreskrifter — taga initiativ till ändrad disposition. Enligt förslaget skola ärenden angående ändrad disposition underställas Kungl. Maj:t för avgörande. I vissa remissyttranden har förslaget avstyrkts såsom stridande dels mot pastoratens självförvaltningsrätt beträffande löneboställena och dels mot decentraliseringssträvandena inom statsförvaltningen.

Enligt min mening saknas anledning att vid tillämpningen av den allmänna statliga jordbrukspolitiken bereda det betydande fastighetsbestånd, som de ecklesiastika löneboställena utgöra, en särställning i förhållande till övriga jordbruksfastigheter. På grund härav anser jag en omarbetning av boställsordningens bestämmelser om löneboställes disposition nödvändig.

I sin egenskap av uppsiktsmyndighet beträffande boställsförvaltningen har stiftsnämnden redan nu vissa befogenheter i ärenden angående ändrad disposition av löneboställe. Stiftsnämnderna kunna emellertid för närvarande icke mot pastoratets bestridande genomföra en dylik ändring.

Utredningsmannen har enligt min mening förebragt vägande skäl för att tillägga boställsnämnd och stiftsnämnd rätt att taga initiativ till ändrad disposition.

I 1945 års ecklesiastika arrendestadga har föreskrivits, att ärenden angående sådan ändrad disposition av för självständigt jordbruk upplåtta brukningsdelar, som avser upplåtelse för sambruk eller sammanslagning med annan fastighet, skola underställas Kungl. Maj:ts prövning. Vidkommande frågor om ändrad disposition av lönebställe torde kunna ifrågasättas, huruvida icke de år 1948 inrättade lantbruksnämnderna, vilka ha att taga befattning med ärenden angående jordbrukets yttre rationalisering, kunde på lämpligt sätt lokalt inkopplas i handläggningen av här avsedda dispositionsfrågor. En utväg vore sålunda att låta avgörandet av dylika ärenden stanna hos stiftsnämnden, därest denna och vederbörande lantbruksnämnd i ärendet hade samma mening. Ett sådant förfarande skulle rätt väl överensstämma med decentraliseringssträvandena inom statsförvaltningen. Men härvid är att märka, att dessa ärenden i händelse av besvär komme att prövas av regeringsrätten, medan lantbruksnämndens avgöranden i dylika ärenden besvärsvägen gå till Kungl. Maj:t i statsrådet. I detta sammanhang måste även framhållas den nuvarande ecklesiastika boställsförvaltningens komplicerade natur. Denna förvaltning är uppdelad på pastorat, boställsnämnd och stiftsnämnd. Att i nämnda förvaltning därjämte införa ett i vissa frågor med stiftsnämnden sidoordnat organ — nämligen lantbruksnämnden — med viss bestämmanderätt, skulle ytterligare inveckla förvaltningsapparaten. Med hänsyn härtill anser jag det ändamålsenligast, att ärenden angående ändrad disposition av lönebställe — liksom för närvarande dylika frågor avseende ecklesiastika arrendegårdar — skola av stiftsnämnderna underställas Kungl. Maj:t för avgörande.

De dispositionsändringar, som sålunda höra underställas Kungl. Maj:ts prövning, äro frågor rörande brukningsdels upphörande såsom självständigt jordbruk genom nedläggande av bebyggelsen, skogsplantering och dylikt, sammanslagning av för självständigt jordbruk upplåtta brukningsdelar till en enhet och uppdelning av sådan brukningsdel i flera arrendelotter för brukande. Till sistnämnda grupp av underställningsärenden hör dock icke avskiljande av område, varigenom återstoden av brukningsdelen för framtiden icke äventyras såsom självständigt jordbruk.

Statens sakrevision har ansett det skäligt, att annan ledamot i boställsnämnd än ordförande borde komma i åtnjutande av visst mindre dagarvode vid förrättningar, enär de numera ofta av ekonomiska skäl vore obenäpna att ställa sig till förfogande. Det av sakrevisionen framlagda förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser utom statskontoret. Förslaget synes mig välgrundat, och jag biträder därför detsamma. Liksom de nuvarande årsarvodena åt boställsnämndsordförandena torde det föreslagna dagarvode höra bestämmas av Kungl. Maj:t. Dagavode bör utgå för förrättningsdag. Jag anser dagavode för närva-

rande skäligen böra avvägas till femton kronor. De sammanlagda kostnaderna för dessa dagarvoden kunna beräknas till omkring 35 000 kronor för år. Dagaryodena böra — i likhet med ordförandearvodena — utgå ur kyrkofonden, i anledning varav en mindre ändring av kyrkofondslagen bör vidtagas.

På av Gynnerstedt anförda skäl anser jag vissa av de föreslagna sociala arrendebestämmelserna böra göras tillämpliga å löneboställena genom en hänvisning till nyttjanderättslagens ifrågavarande stadganden. Därest ett dylikt hänvisningsförfarande icke användes, bleve en omfattande omredigering av boställsordningens lagtext nödvändig. En sådan redaktionell omstöpning synes mig lämpligen icke nu böra ske utan i stället övervägas vid den kommande beredningen av de icke här upptagna förslag till ändringar i boställsordningen, som jag inledningsvis berörde.

I överensstämmelse med det anförda har inom ecklesiastikdepartementet utarbetats förslag till dels *lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400)*, dels ock *lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 30 augusti 1932 (nr 404) om kyrkofond*, vilka lagförslag torde få såsom bilagor (1 och 2) fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende¹.

Jag torde härefter få något beröra de olika detaljbestämmelserna i förstnämnda författningsförslag.

Specialmotivering till lagförslaget om ändringar i boställsordningen.

5 §.

Såsom på vissa håll redan tillämpas, synes länsstyrelsen i ärenden angående utseende av boställsnämndsordförande lämpligen böra höra stiftsnämnden, så att dess uppfattning i fråga om personvalet blir för länsstyrelsen känd. En bestämmelse härom bör införas i boställsordningens tillämpningsföreskrifter. Därest någon representativ arrendatorssammanslutning finnes i stiftet, torde länsstyrelsen före förordnande av arrendatorsrepresentant i boställsnämnd, om omständigheterna därtill föranleda, böra inhämta vederbörande sammanslutnings mening.

Liksom vid avfattningen av 2 kap. 49 a § nyttjanderättslagen angående arrendenämnd har vid utformningen av förevarande paragraf ansetts obehövt att uttryckligen angiva, att ersättare för ledamot, som skall vara arrendator av jordbruksfastighet, jämväl måste uppfylla detta valbarhetsvillkor.

Med de nya bestämmelserna i tredje stycket avses att tillgodose önskemålet, att mandattiderna för boställsnämndens ledamöter skola utlöpa samtidigt.

¹ Dessa bilagor ha här uteslutits. Det i bilaga 1 intagna lagförslaget, avseende ändringar i boställsordningen, är — med de undantag beträffande 5 §, som framgå av statsrådsprotokollet för den 31 mars 1950 — likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget.

Med den av mig föreslagna sammansättningen av boställsnämnden bör självfallet det av, bland andra, kyrkomötet framförda förslaget, att vid förfall för ordföranden den icke-pastoratsvalde ledamoten skulle inträda som ordförande, icke genomföras.

19 §.

I denna paragrafs tredje stycke har vidtagits en formell ändring, som sammanhänger med 1943 års ändringar i nyttjanderättslagen.

21 §.

Begreppet »laga hus» är i fråga om löneboställe bestämt på sådant sätt, att någon motsättning icke torde uppkomma vid den föreslagna tillämpningen av 2 kap. 59 och 60 §§ nyttjanderättslagen, i all synnerhet som syn alltjämt skall förrättas av boställsnämndens tre ledamöter.

Den i nuvarande sista meningen av 21 § givna föreskriften om att stiftsnämndens tillstånd erfordras för vittgående inskränkning av bebyggelsen torde egentligen ej tillkommit av sociala motiv utan synes vara grundat på omtanke om det i bostället nedlagda kapitalet. Stadgandet föreslås skola utgå, då det avsedda fallet täckes av de föreslagna bestämmelserna beträffande ändrad disposition i 31 §.

23 §.

Denna paragraf har omformulerats med hänsyn till att enligt förslaget pastoratet icke längre skall kunna i arrendekontraktet tillförbinda arrendatorn byggnadsskyldigheten och brandförsäkringsplikten men väl fortfarande skall gentemot det allmänna ansvara för att boställets åker och äng samt därtill hörande anstalter hållas i fullgott stånd.

25 §.

I de säkerligen sällsynta fall, då utarrendering icke kan ske på de fastställda villkoren, bör stiftsnämnden äga rätt förordna om omprövning av arrendevillkoren eller själv föreskriva ändring av dessa. Även andra åtgärder kunna tänkas. Det synes icke här möjligt att närmare bestämma de olika åtgärder stiftsnämnden bör vidtaga i de skiftande situationer, som i praktiken kunna uppkomma. Någon motsvarande bestämmelse finnes icke i gällande boställsordning, men en förekrift i ämnet torde vara behöfelig efter den föreslagna ändringen beträffande sättet för arrendevillkorens bestämmande.

26 §.

I fråga om arrendators rätt till fiske gäller enligt de sociala arrendebestämmelserna i nyttjanderättslagen — 2 kap. 63 § — att arrendatorn ej må förbjudas att för husbehov nyttja det fiske, som hör till den arrenderade jorden, i vidare mån än såvitt angår visst fiskevatten, där särskilda åtgärder av jordägaren vidtagits för fiskets förbättrande, eller kräftfångst. En-

ligt boställsordningens gällande bestämmelser är boställsarrendator icke tillförsäkrad en dylik rätt till husbehovsfiske. Vid de omarbetningar av arrendebestämmelserna för kronoegendomar och ecklesiastika arrendegårdar, som vidtogos med anledning av 1943 års sociala arrendelagstiftning, ansågs en motsvarande rätt till husbehovsfiske icke böra införas för arrendator av dylik publik jord. En sådan husbehovsrätt synes mig icke heller vid den förevarande revisionen av boställsordningen böra tillförsäkras de ecklesiastika boställsarrendatorerna. Enligt mitt förmenande böra dock dessa arrendatorer, där så kan ske utan olägenhet, i arrendekontrakten tilläggas rätt till husbehovsfiske. Någon bestämmelse härom i boställsordningen anser jag dock knappast vara erforderlig.

Jämlikt de sociala bestämmelserna i 2 kap. 64 § nyttjanderättslagen är arrendator av jordbruksfastighet, belägen inom vissa angivna delar av norra och mellersta Sverige, förbehållen viss rätt till husbehovsvirke och bete å fastighets skog. Dessa bestämmelser upptogos först i 1909 års norrländska arrendelag och ha därifrån år 1943 överflyttats till nyttjanderättslagen. Motsvarande förbehåll har hittills icke varit stadgat med avseende å skog tillhörande kronodomäner, ecklesiastika boställen och universitetsegendomar. Anledning att nu föreskriva något sådant förbehåll beträffande löneboställenas skogar synes mig icke föreligga.

Bestämmelserna i paragrafens andra moment avse i 24 § boställsordningen angivna nyttjanderättsupplåtelse.

28 §.

Den föreslagna lydelsen av paragrafen innebär i likhet med den nuvarande, att arrendatorn ålägges underhållsskyldighet i förhållande till icke blott pastoratet utan även det allmänna.

30 §.

Den för vinnande av optionsrätt erforderliga minimitiden har sänkts från nuvarande sju till — i sociala arrendelagstiftningen stadgade — fem år.

Såsom förutsättning för åtnjutande av optionsrätt gäller för närvarande — förutom viss arrendetid — att arrendatorn under arrendetiden väl brukat lönebostället. I likhet med vad som föreskrivits i de sociala bestämmelserna, har i förslaget i stället stadgats som villkor för erhållande av optionsrätt att arrendatorn icke påtagligen eftersatt sina förpliktelser i denna sin egenskap.

Genom en ändring av paragrafens andra moment har den bl. a. arrendatorns barn nu medgivna rätten att tillgodoräkna företrädarens besittningstid för åtnjutande av optionsrätt även — såsom i ecklesiastika arrendestadgan — tillförsäkrats arrendators make.

31 §.

Innan ärende angående dispositionsändring underställes Kungl. Maj:t

synes stiftsnämnden böra ha inhämtat vederbörande lantbruksnämnds yttrande i frågan.

Avsikten med det nuvarande stadgandet i 31 § om tjänst innehavarens hörande vid antagande av arrendator får anses icke vara förenlig med de sociala arrendebestämmelsernas syfte, varför stadgandet bör utgå.

35 och 36 §§.

I dessa paragrafer ha vidtagits vissa redaktionella ändringar, som betingas av de föreslagna nya bestämmelserna angående byggnads-, underhålls- och brandförsäkringsskyldighetens fördelning mellan pastorat och arrendator.

38 §.

Den nu i andra stycket föreskrivna tiden av minst en månad för under rättelse av kyrkostämmans eller kyrkofullmäktiges ordförande har visat sig vara onödigt lång och vållat olägenheter. Ofta utse pastoraten för helt år eller annan tid vissa personer att representera pastoratet vid förrättningar.

I samma stycke har ordet bevisligen ansetts kunna utgå, då förrättningarnas art icke alltid kräver delgivning genom rekommenderad försändelse. Det bör ankomma på boställsnämndsordföranden att själv avgöra, i vilka fall dylik försändelse bör användas.

Utarrendering av löneboställe berör ofta frågor, vilka ha inflytande på skogsvården såsom arrendeområdets omfattning och gräns mot skogsmarken, anläggande av kulturbeten, rätt till bete, slätter och husbehovsutsyning. Det har därför ansetts nödvändigt att — i ett nytt tredje stycke — föreskriva, att stiftsjägmästaren skall underrättas om ekonomisk besiktning, i samband varmed arrendevillkoren skola bestämmas.

39 §.

Jävsföreskrifterna i första momentet, som måst omarbetas med hänsyn till de nya bestämmelserna om domarejäv i 4 kap. 13 § nya rättegångsbalken, ha ansetts kunna ersättas med en enkel hänvisning till nämnda bestämmelser. En liknande hänvisning finnes i nyttjanderättslagen beträffande synemän.

57 och 58 §§.

Föreskrifterna i dessa paragrafer om att besvär skola ha inkommit före visst klockslag ha borttagits med hänsyn till bestämmelserna i 2 § andra stycket lagen den 21 juni 1946 om rätt att i mål och ärenden, som tillhöra stats- eller kommunal myndighets handläggning insända handlingar med posten m. m.

Övergångsbestämmelserna.

Den nya lagstiftningen — med undantag av bestämmelserna om optionsrätt — har ansetts icke böra rubba gällande avtal om arrendeupplåtelser, som tillkommit före lagens ikraftträdande. Ett stadgande härom har införts i lagens övergångsbestämmelser.

Av stiftsnämnderna meddelade förordnanden för ledamot och ersättare i boställsnämnd böra upphöra vid lagändringens ikraftträdande. De nya arrendatorsrepresentanterna böra av länsstyrelserna förordnas intill utgången av den tid, för vilken ordföranden i boställsnämnden blivit förordnad. Härigenom kommer mandattiden för båda av de av länsstyrelserna utsedda ledamöterna i boställsnämnden att utlöpa samtidigt. Det har ansetts böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela bestämmelser härom ävensom att i övrigt utfärda i anledning av ikraftträdandet erforderliga övergångsföreskrifter.

Föredraganden hemställer därefter, att lagrådets utlåtande över det upprättade förslaget till lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning måtte, i vad förslaget innebär ändrade bestämmelser angående synemän, för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

C. A. Ekbom.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 30 mars 1950.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden GEIJER,
LECH,
regeringsrådet QUENSEL,
justitierådet BECKMAN.

Enligt lagrådet den 24 mars 1950 tillhandakommet utdrag av protokoll över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 10 mars 1950, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400)*, i vad förslaget innebure ändrade bestämmelser angående synemän.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av t. f. länsbokhållaren Nils Hörjel.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Lagrådet:

Lagrådet har genom föredraganden inhämtat att med remissen åsyftas lagrådets granskning av ändringarna i 5 och 39 §§ boställsordningen ävensom av slutbestämmelserna i vad de röra nämnda paragrafer. I enlighet därmed har lagrådet låtit sin granskning omfatta nu nämnda stadganden i förslaget.

Beträffande de av pastoraten valda ledamöterna gäller för närvarande, på grund av kravet på valbarhet till nämndeman, att de måste vara svenska medborgare. Sistnämnda krav synes nu lämpligen böra uttryckligen stadgas för samtliga ledamöter.

Justitierådet Beckman:

Med de i 5 § föreslagna kvalifikationerna för ledamöter i boställsnämnd torde det stundom kunna möta svårigheter att finna lämpliga och villiga personer bland »i orten boende». De citerade orden synas därför lämpligen kunna ändras till »med ortsförhållandena förtrogna», något som i stort sett lär överensstämma med nuvarande praxis.

Justitieråden Geijer, Lech och Beckman:

Bestämmelsen i 5 § andra stycket att såsom tredje ledamot ej må inkallas den som tillhör det av ärendet berörda pastoratet, är hämtad från stadgandet i dess gällande lydelse. Enligt förslaget är det emellertid icke föreskrivet att den av pastoratet utsedda ledamoten skall ha sitt hemvist inom valkretsen. Innebörden av förstnämnda bestämmelse framstår därigenom mindre klart. Anses det nödvändigt — något som dock synes kunna ifrågasättas — att ovillkorligen upprätthålla berörda hinder för ledamots inkallande, torde därför bestämmelsen böra förtydligas. I annat fall synes den böra utgå; det skulle då bli enligt jävsreglerna som det finge bedömas om hinder i visst fall skulle anses föreligga.

Regeringsrådet Quensel:

Förslaget förutsätter att det alltid finnes två i orten boende jordbruksarrendatorer, som uppnått 25 års ålder, äga vissa andra personliga kvalifikationer och äro villiga att mottaga uppdrag som ledamot respektive suppleant i boställsnämnd. Låt vara att kraven å bostad i orten och å vissa insikter äro något tänjbara samt att jordbruksarrenden äro vanliga företeelser, så synes dock icke alldeles uteslutet, att förslagets genomförande kunde medföra att lagtillämparen i ett eller annat fall ställdes inför en uppgift, som icke kunde lösas utan ett uppenbart avsteg från lagens bestämmelser. Försiktigheten synes därför bjuda att antingen kravet å bostad i orten eller kravet å innehav av jordbruksarrende förklaras kunna efterges eller på visst sätt modifieras, om det erforderliga antalet ledamöter och suppleanter eljest ej kan uppnås.

I likhet med vad nu gäller skulle enligt förslaget till tjänstgöring i varje särskilt fall inkallas den av de av pastoraten utsedda ledamöterna, som med hänsyn till boställets belägenhet eller eljest finnes lämpligen böra tjänstgöra, dock ej den, som tillhör det av ärendet berörda pastoratet. Till grund för sistnämnda förbehåll synes ligga tanken att, enär pastoratet intager partsställning, medlemskap av pastoratet gör ledamot i nämnden jävig. Förbehållet skulle då vara en erinran om jävsregeln i 39 §, och även andra än de av pastoraten utsedda ledamöterna skulle få anses jäviga, så snart de hade sitt hemvist i det ifrågavarande pastoratet. Emellertid är det förevarande stadgandet i denna del ej fullt klart till sin innebörd, och en sådan tolkning som här angivits synes i alltför hög grad utvidga jävsanledningarna. Däremot finnes skäl att från tjänstgöring utesluta den, som utsetts av det pastorat, varom fråga är, enär denne ledamot eljest skulle komma att fungera som ett slags av part utsedd skiljeman men sakna motsvarighet å andra partssidan. Orden »dock ej den, som tillhör» torde därför böra ändras till »dock ej den, som utsetts av».

Ur protokollet:
Bengt Larson.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 31 mars 1950.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Statsrådet Quensel anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och jordbruksdepartementen lagrådets den 30 mars 1950 avgivna utlåtande över det den 10 mars 1950 till lagrådet remitterade förslaget till lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400).

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden följande.

I likhet med två av lagrådets ledamöter anser jag skäl tala för att i 5 § första stycket lagförslaget utbyta det för boställsnämndens ledamöter stadgade valbarhetsvillkoret, att de skola vara i orten boende, mot en föreskrift om att de skola vara med ortsförhållandena förtrogna. Ett kompetenskrav av den föreslagna innebörden gäller för närvarande beträffande synemän enligt nyttjanderättslagen och för ledamöter i uppskattningsnämnd enligt 1934 års förordning angående grunder för förvaltningen av kronoegendom. Såsom lagrådet framhållit synes i samma stycke böra införas en bestämmelse om att ledamot i boställsnämnd skall vara svensk medborgare. I 5 § andra stycket anser jag — med beaktande av vad lagrådets ledamöter där-om anfört och med hänsyn till grunden för stadgandet — ordet »tillhör» böra utbytas mot uttrycket »utsetts av».

Vid förevarande ärendes föredragning i statsrådet den 10 mars 1950 föreslog jag bl. a. en sådan ändring av 5 § ecklesiastik boställsordning, att särskilt arvode även skulle utgå till annan ledamot än ordförande i boställsnämnd. Införande av dylika ledomotsarvoden, som skulle utgå ur kyrkofonden, påkallade jämväl en ändring i 6 § lagen om kyrkofond, vartill förslag också upprättats inom ecklesiastikdepartementet. (Bilaga 2 till statsrådsprotokollet i detta ärende den 10 mars 1950.) Då jag emellertid senare i dag ämnar förorda, att proposition skall avlåtas till riksdagen angående finansieringen av kostnaderna för den nya kyrkomusikerorganisationen m. m., innefattande bl. a. förslag till ändringar i lagen om kyrkofond, avser

jag att därvid även föreslå upptagande i nämnda proposition av förslag till den för ledamotsarvodenas bestridande ur kyrkofonden erforderliga ändringen av kyrkofondslagen.

Föredraganden hemställer därefter, att det sålunda ändrade förslaget till lag om vissa ändringar i ecklesiastik boställsordning måtte föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Inga Bäcklin.